Gaziantep University Journal of Social Sciences

Vol. XXV No. II
2026

GAUN JSS

GAZİANTEP UNIVERSITY

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Aims and Scope

Gaziantep University Journal of Social Sciences (GAUN-JSS) is a double-blind peer-reviewed international academic journal published quarterly. GAUN-JSS is published by the Graduate School of Social Sciences at Gaziantep University, one of the foremost research universities in Turkey.

The aims of the journal are to promote theoretical and research-oriented studies, to foster excellence in research, and to encourage mutual sharing of academic research on national and international grounds. GAUN-JSS is an open access journal dedicated to the free flow of information and dissemination of knowledge. Although, GAUN-JSS is a multidisciplinary publication with a special focus on contribution from academia, we encourage submissions from professionals out-of-field and senior level graduate students.

The journal accepts articles written in English and Turkish. Articles on the field of Law written in French are also welcome.

GAUN-JSS accepts submissions and proposals in the following fields: Archaeology, Art, Business, Economics, International Trade, Communication, Geography, History, Law, Literature, Philosophy, Political Science and International Relations, Sociology and Theology.

The objective of GAUN-JSS is to contribute to a vibrant social science and humanities environment and to promote excellence in studies reflecting the current state-of-the-art in Turkish academia while providing a robust and rigorously academic outlet for academicians from non-metropolitan universities.

A minimum of two peer reviewers, who are recognized specialists specific to the topic and area of the submissions, are appointed by the editors. All peer review reports are electronically and anonymously delivered to the contributors. Reviewers' names are withheld by the journal to protect the integrity of the double-blind peer review process. Upon request, written reports can be provided to the reviewer that attests to their contribution. All published authors accept to act as reviewers for future issues.

All submitted papers should conform to the APA writing and citation standards as indicated in the journal's submission guidelines.

The publisher is committed to the open acces to all academic endeavor and as such, accepts its duty to make published content permanently available and freely accesible by all sections of worldwide academic community. The publisher does not charge any pecuniary fees for processing, submission, and publication of manuscripts. The publisher commits to the free and universal access to its published content in perpetuity.

Copyright
All articles published by GAUN-JSS are licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0).
To view a copy of the license, visit https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

For Editorial Correspondence and Subscription Inquiries
Gaziantep University, Graduate School of Social Sciences, GAUN-JSS
27310 Gaziantep, TURKEY
Tel: +90-342-318-1898 Fax: +90-342-360-1043
E-mail: editor@gantep.edu.tr
ISSN: 1303-0094
e-ISSN: 2149-5459
The Journal has an international editorial board.

Print
Gaziantep University Press

Abstracted and Indexed in
ULAKBİM National Academic Journals Index EBSCOHOST Academic Search Complete
Akademia Sosyal Bilimler İndeksi Türk Eğitim İndeksi
EBSCOHOST MLA International Bibliograph

Gaziantep University Journal of Social Sciences
(*Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*)
GAUN-JSS

Owner (İmtiyaz Sahibi)
University of Gaziantep
Rector Prof. Sait Mesut DOĞAN

Editor-in-Chief (Baş Editör)
Assoc. Prof. Sever IŞIK

Assistant Editors (Editör Yardımcıları)
Res. Ast. Muhammed Ali AKAY
Dr. Res. Ast. İbrahim ÖZHAZAR

Language Editor (Dil Editörü)
Res. Ast. Murat KAYA

Section Editors (Alan Editörleri)
Prof. İsmail BAYKARA
Prof. İbrahim Halil EKŞİ
Prof. Mehmet EROL
Prof. Senem KURTAR
Prof. Ayhan ÖZER
Assoc. Prof. Ferihan AYAZ
Assoc. Prof. Mustafa CAN
Assoc. Prof. Mehmet Akif DESTEK
Assoc. Prof. Gülşah Gaye FİDAN
Assoc. Prof. Ela İpek GÜNDÜZ
Assoc. Prof. Muhyettin İĞDE
Assoc. Prof. Banu KOÇ
Asst. Prof. Atik ASLAN
Asst. Prof. Mehmet Ragıp KALELİOĞLU
Asst. Prof. Meltem MUŞLU
Asst. Prof. Ahmet ÖZDEMİR
Asst. Prof. Onur TÜRKÖLMEZ

Editorial Board (Yayım Kurulu)
Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
Prof. Dr. Mehmet ÇELİKEL
Prof. Dr. Nuri YAVAN
Prof. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
Prof. Dr. Erol ERKAN
Prof. Dr. Burhan KILIÇ
Assoc. Prof. Naile ASKER
Assoc. Prof. İsmail YILMAZ
Assoc. Prof. Uğur UZUNKAYA

Vol. 25, Issue II, April 2026 / Cilt 25, Sayı 2, Nisan 2026
Web (İletişim): http://jss.gantep.edu.tr / http://dergipark.gov.tr/jss
E-mail (E-posta): editor@gantep.edu.tr

Vol. XXV, Issue II, April 2026 / Cilt 25, Sayı 2, Nisan 2026
Reviewers List / Hakemler Listesi

Assoc. Prof. Dr. Salih SOSLU	Res. Asst. Emrah ÖZDEMİR
Asst. Prof. Ayşegül ÖZDEMİR BAŞARAN	Asst. Prof. Sercan ACAR
Prof. Dr. Ömer Faik ANLI	Assoc. Prof. Dr. Sengün M. ACAR
Assoc. Prof. Dr. Nurten ÖZTANRIKULU ÖZEL	Asst. Prof. Harun ÇAKAN
Prof. Dr. Ömer ÖZKAN	Prof. Dr. Mehmet ŞENTÜRK
Assoc. Prof. Dr. Bayram DOĞAN	Prof. Dr. Cengiz GÜL
Asst. Prof. Alper DÜNDAR	Prof. Dr. Neşe Kars TAYANÇ
Prof. Dr. Emrah DOĞAN	Dr. İlker ZOR
Eda DİZGİL	Assoc. Prof. Dr. M. Özer ÖZKANTAR
Assoc. Prof. Dr. Burçe AKCAN	Assoc. Prof. Dr. Hatice Güzel MUMYAKMAZ
Assoc. Prof. Dr. Hakan AŞKAN	Assoc. Prof. Dr. Okan BAĞCI
Asst. Prof. Melis SOYER	Asst. Prof. Onur ÇAPKULAÇ
Dr. Abdullah ÇUHADAR	Asst. Prof. Polathan KÜSBECİ
Res. Asst. Denizcan TAMER	Asst. Prof. Süleyman UĞURLU
Prof. Dr. Şahin FİLİZ	Prof. Dr. Abdullatif TÜZER
Dr. Hasan SEVER	Dr. Ayşen Utanır KARADUMAN
Assoc. Prof. Dr. Yonca ALTINDAL	Prof. Dr. Yücel KARADAŞ
Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ	Assoc. Prof. Dr. Bilal ALTAN
Prof. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU	Assoc. Prof. Dr. Pakize ÇOBAN KARABULUT
Prof. Dr. Bayram Arif KÖSE	Prof. Dr. Ahmet Nurullah ÖZDAL
Prof. Dr. Serhat KUZUCU	Prof. Dr. Mustafa ÇABUK
Assoc. Prof. Dr. İbrahim ÇEKİÇ	Assoc. Prof. Dr. Süleyman FİDAN
Prof. Dr. Timur KAPROL	Prof. Dr. İlknur AKINER
Prof. Dr. Serkan SELLİ	Assoc. Prof. Dr. Ferhan Balcı TORUN
Assoc. Prof. Dr. Selami ÇAKMAKCI	Assoc. Prof. Dr. Gürhan ÇOPUR
Assoc. Prof. Dr. Erdem DÖNMEZ	Assoc. Prof. Dr. Birsel SAĞIROĞLU
Assoc. Prof. Dr. Fatih ALTUĞ	Dr. Alaner İMAMOĞLU
Assoc. Prof. Dr. Burcu İŞGÜDEN KILIÇ	Assoc. Prof. Dr. Mustafa KARADENİZ
Asst. Prof. İsmail DOĞAN	Asst. Prof. Ahmet BİNGÖL

GAZİANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
Vol. XXV Issue II
2026

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
Cilt 25 Sayı 2
2026

CONTENT / İÇİNDEKİLER

Editör'den / From Editor
Sever IŞIK

ARCHEOLOGY / ARKEOLOJİ

The Definition, Function, and Role of Tetrapyrgons in Defensive Strategy: A Study of the Examples in Caria *Mazlum ÇUR* (Research Article)	**438-456**	**Tetrapyrgonların Tanımı, İşlevi ve Savunma Stratejisindeki Yeri: Karia'daki Örnekler Üzerine Bir İnceleme** *Mazlum ÇUR* (Araştırma Makalesi)
Oral and Dental Health in Late Roman Byzantine Period Skeletons at Demirci Pond (Çanakkale) *Ece EREN KURAL & İsmail ÖZER* (Research Article)	**457-477**	**Demirci Göleti (Çanakkale) Geç Roma-Bizans Dönemi İskeletlerinde Ağız ve Diş Sağlığı** *Ece EREN KURAL ve İsmail ÖZER* (Araştırma Makalesi)

PHILOSOPHY / FELSEFE

From Melodic Continuity to Ecstatic Temporality: A Phenomenological Comparison of the Experience of Time in Husserl and Heidegger *Zeynep GÜRBÜZ DİKİCİ* (Research Article)	**478-496**	**Melodinin Sürekliliğinden Ekstatik Zamansallığa: Husserl ve Heidegger'de Zaman Deneyiminin Fenomenolojik Bir Karşılaştırması** *Zeynep GÜRBÜZ DİKİCİ* (Araştırma Makalesi)
Freedom, Determinism, and Moral Responsibility in John Toland *Sait KAR* (Research Article)	**497-508**	**John Toland'da Özgürlük, Determinizm ve Ahlaki Sorumluluk** *Sait KAR* (Araştırma Makalesi)

LAW / HUKUK

An Evaluation of the Possibility of Request for Concordat in the Context of Management and Representation of Ordinary Partnership *İbrahim Akan ÖZDEMİR* (Research Article)	**509-535**	**Adi Ortaklığın Yönetimi ve Temsili Bağlamında Konkordato Talebinde Bulunma İhtimaline Dair Bir Değerlendirme** *İbrahim Akan ÖZDEMİR* (Araştırma Makalesi)
Protecting Women and the Family in Domestic Disputes Excluding Violence: The Necessity of Family Mediation *Adnan KÜÇÜK* (Research Article)	**536-559**	**Şiddeti İçermeyen Aile İçi İhtilaflarda Kadın ve Ailenin Korunması: Aile Arabuluculuğu İhtiyacı** *Adnan KÜÇÜK* (Araştırma Makalesi)

ECONOMY / İKTİSAT

Sustainabilitiy Reporting, Greenwashing and Independent Auditing: A Bibliometric Review *Nihat ÇELİK & Şükriye Gül REİS* (Research Article)	**560-573**	**Sürdürülebilirlik Raporlaması, Yeşil Yıkama ve Bağımsız Denetim: Bibliyometrik Bir İnceleme** *Nihat ÇELİK ve Şükriye Gül REİS* (Araştırma Makalesi)

THEOLOGY / İLAHİYAT

Philosophical Views of Erzurumlu Ibrahim Hakkı *Sıbğatullah İĞDE* (Research Article)	**574-588**	**Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Felsefi Görüşleri** *Sıbğatullah İĞDE* (Araştırma Makalesi)

COMMUNICATION / İLETİŞİM

The Paradigm Shifter of the Advertising Ecosystem: Artificial Intelligence *Ebru TOPAL & Murat TOPAL* (Review Article)	**589-614**	**Reklamcılık Ekosisteminin Paradigma Dönüştürücüsü: Yapay Zekâ** *Ebru TOPAL ve Murat TOPAL* (Derleme Makale)
"Remembering Through Films": The Role of Films in Collective Memory: Examples from Turkey *Seda AKTAŞ & Murat ERDOĞAN & Fırat SAYICI* (Research Article)	**615-637**	**"Filmler ile Hatırlamak": Toplumsal Hafızada Filmlerin Yeri: Türkiye'den Örnekler** *Seda AKTAŞ, Murat ERDOĞAN ve Fırat SAYICI* (Araştırma Makalesi)
The Presentation of the Product in Advertising Within the Context of Commodity Fetishism: The Zen Diamond Example *Hümeyra USLU CİRCİR & Gülşah SARIYILDIZ* (Research Article)	**638-662**	**Meta Fetişizmi Bağlamında Ürünün Reklamlarda Gösterimi: Zen Pırlanta Örneği** *Hümeyra USLU CİRCİR ve Gülşah SARIYILDIZ* (Araştırma Makalesi)

BUSINESS & FINANCE / İŞLETME & FİNANS

Reflection of Leadership Approaches on Job Satisfaction from the Cockpit to the Terminal *Fatih KARAMAN* (Research Article)	**663-683**	**Kokpitten Terminale Liderlik Anlayışlarının İş Tatminine Yansıması** *Fatih KARAMAN* (Araştırma Makalesi)

A Study on the Effect of Job Stress on the Relationship Between Life Satisfaction and Creativity in the Workplace *Nuray TURAN* (Research Article)	**684-703**	**Yaşam Tatmini ve Çalışma Yaşamında Yaratıcılık İlişkisinde İş Stresinin Etkisi Üzerine Bir Araştırma** *Nuray TURAN* (Araştırma Makalesi)
Institutional Quality, Foreign Direct Investment, Inflation and Economic Growth in Sub-Saharan Africa *Abass ADEWALE & Rebecca BANK-OLA & Oluwatomiwo SANNI* (Research Article)	**704-728**	**Kurumsal Kalite, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Enflasyon ve Sahra Altı Afrika'da Ekonomik Büyüme** *Abass ADEWALE, Rebecca BANK-OLA ve Oluwatomiwo SANNI* (Araştırma Makalesi)

SOCIOLOGY / SOSYOLOJİ

Between Wanting Death and Being Forced to Live: The Relationship Between Euthanasia and Biopower *Veli ÖZKURT* (Review Article)	**729-745**	**Ölümü İstemekle Yaşamaya Zorlanmak Arasında: Ötanazi ve Biyoiktidar İlişkisi** *Veli ÖZKURT* (Derleme Makale)
The Harshest Form of Social Pressure: Family Exclusion in Cases of Honor Violations *Erol AKYILDIRIM* (Research Article)	**746-767**	**Toplumsal Baskının En Sert Hali: Namus İhlallerinde Aileden Uzaklaştırma** *Erol AKYILDIRIM* (Araştırma Makalesi)
Sociopsychological Effects of Labour Migration Abroad on Woman Left Behind *Damla TOPÇU & İrem Sultan KALENDER* (Research Article)	**768-791**	**Yurt Dışına İşçi Göçünün Geride Kalan Kadınlar Üzerindeki Sosyopsikolojik Etkileri** *Damla TOPÇU ve İrem Sultan KALENDER* (Araştırma Makalesi)

HISTORY / TARİH

Where Diplomacy Ends: The Palestine Front in the First World War, Diplomatic Efforts and the Martyrs of Beirut (1914-1918) *Meral ŞAHİN* (Research Article)	**792-822**	**Diplomasinin Bittiği Yer: Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin Cephesi, Diplomatik Çabalar ve Beyrutlu Şehitler (1914-1918)** *Meral ŞAHİN* (Araştırma Makalesi)
Halide Edib Adıvar's Assessments About the National Struggle and Mustafa Kemal Pasha *Gültekin K. BİRLİK* (Research Article)	**823-841**	**Halide Edib Adıvar'ın Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa Hakkındaki Değerlendirmeleri** *Gültekin K. BİRLİK* (Araştırma Makalesi)
The Ruler of Albania, Javanshir: His Personality, Life, and Activities *Zübeyr YILDIZ* (Research Article)	**842-857**	**Albanya Hükümdarı Cavanşir: Şahsiyeti, Hayatı ve Faaliyetleri** *Zübeyr YILDIZ* (Araştırma Makalesi)
Harms of Alcohol and Drugs on Human and Community Health (According to the Book Named İçtimaî Hastalıklardan Tahaffuz ve Vikaye Çareleri) *Zeynel ÖZLÜ & İsmail Hakkı ÜZÜM* (Research Article)	**858-869**	**Alkol ve Uyuşturucu Maddelerinin İnsan ve Toplum Sağlığına Zararları (İçtimaî Hastalıklardan Tahaffuz ve Vikaye Çareleri İsimli Esere Göre)** *Zeynel ÖZLÜ ve İsmail Hakkı ÜZÜM* (Araştırma Makalesi)

TOURISM AND HOSPITALITY / TURİZM VE OTELCİLİK

Identity and Culture at the Table: A Qualitative Study on the Culinary Tradition of Alevis Living in Tunceli *Emre VAROL & Zeynep BAKKALOĞLU* (Research Article)	**870-884**	**Sofrada Kimlik ve Kültür: Tunceli'de Yaşayan Alevilerinin Mutfak Geleneği Üzerine Nitel Bir Araştırma** *Emre VAROL ve Zeynep BAKKALOĞLU* (Araştırma Makalesi)
Evaluating the Balya Mines as Industrial Heritage in the Framework of Tourism *Ahmet KARATAŞ & Seda ŞAHİN* (Research Article)	**885-899**	**Endüstri Mirası Olarak Balya Madenlerinin Turizm Açısından Değerlendirilmesi** *Ahmet KARATAŞ ve Seda ŞAHİN* (Araştırma Makalesi)
Food Pairing in Gastronomy *İlkay YILMAZ & Ecem AKAY* (Review Article)	**900-909**	**Gastronomide Gıda Eşleşmesi** *İlkay YILMAZ ve Ecem AKAY* (Derleme Makale)

TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE / TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Mr. Stranger, Mademoiselle and Madam as Subjects of "Liquid Love" in "Ötesini Söylemeyeceğim" *Mehmet ÖZ* (Research Article)	**910-918**	**Ötesini Söylemeyeceğim'de Birer "Akışkan Aşk" Öznesi Olarak Bay Yabancı, Matmazel ve Bayan** *Mehmet ÖZ* (Araştırma Makalesi)
Searching for the "Banality of Evil" in Post-War Literature: A Comparative Example Through the Works "And Where Were You, Adam?" and "The God of that Summer" *Başak ÖNER GÜNDÜZ* (Research Article)	**919-934**	**"Kötülüğün Sıradanlığı"nı Savaş Sonrası Edebiyat'ta Aramak: Âdemoğlu Nerdeydin ve O Yazın Tanrısı Eserleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Örnek** *Başak ÖNER GÜNDÜZ* (Araştırma Makalesi)
Cultural Heritage from the Ottoman Era to Today: Reading the Historical Antep Long Bazaar Through the Work "Uzun Çarşının Ululari" *Ahmet EVİS* (Research Article)	**935-950**	**Osmanlı'dan Günümüze Kalan Kültürel Miras: Tarihî Antep Uzun Çarşısını "Uzun Çarşının Ululari" Eseri Üzerinden Okumak** *Ahmet EVİS* (Araştırma Makalesi)

Editör'den

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin Nisan 2026 sayısından herkese merhaba! Bu sayımızda; Arkeoloji, Felsefe, Hukuk, İktisat, İlahiyat, İletişim, İşletme ve Finans, Sosyoloji, Tarih, Turizm ve Otelcilik ile Türk Dili ve Edebiyatı olmak üzere toplam on bir farklı alandan yirmi yedi makale yer almaktadır. Bu makalelerin yirmi dördü Türkçe, üçü ise İngilizce olarak kaleme alınmıştır.

Yeni sayımız, Arkeoloji alanında Mazlum Çur'un Karia bölgesindeki Tetrapyrgonların savunma stratejilerindeki yerini incelediği makalesi ve Ece Eren Kural ile İsmail Özer'in Geç Roma-Bizans dönemi iskeletleri üzerinden ağız ve diş sağlığına odaklanan araştırmasıyla açılmaktadır. Felsefe bölümünde; Husserl ve Heidegger ekseninde zaman deneyiminin fenomenolojik bir karşılaştırması (Zeynep Gürbüz Dikici) ile John Toland'ın düşüncesinde özgürlük ve sorumluluk kavramları (Sait Kar) analiz edilmektedir.

Hukuk alanında adi ortaklıklarda konkordato talebi ihtimalleri (İbrahim Akan Özdemir) ve aile içi ihtilaflarda şiddet içermeyen vakalar için arabuluculuk ihtiyacı (Adnan Küçük) akademik bir perspektifle değerlendirilmektedir. İktisat alanında Şükriye Gül Reis ve Nihat Çelik tarafından hazırlanan makalede sürdürülebilirlik raporlaması, yeşil yıkama ve bağımsız denetim hususu bibliyometrik bir incelemeye tabi tutulmaktadır. İlahiyat alanında ise Sıbğatullah İğde, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın felsefi görüşlerini irdelemektedir.

İletişim disiplininde; reklamcılıkta yapay zekâ paradigması (Murat Topal & Ebru Topal), sinemanın kolektif bellek üzerindeki rolü (Seda Aktaş vd.) ve Zen Pırlanta örneği üzerinden reklamda meta fetişizmi (Hümeyra Uslu Circir & Gülşah Sarıyıldız) konuları ele alınmaktadır. İşletme ve Finans alanında; havacılık sektöründe liderlik ve iş tatmini (Fatih Karaman), iş stresinin yaratıcılık üzerindeki etkileri (Nuray Turan) ve Sahra Altı Afrika'daki ekonomik büyüme dinamikleri (Abass Adewale vd.) üzerine üç farklı çalışma sunulmaktadır. Sosyoloji bölümünde ise ötanazi ve biyoiktidar ilişkisi (Veli Özkurt), namus ihlallerinde aileden uzaklaştırma pratikleri (Erol Akyıldırım) ve yurt dışına göç eden işçilerin geride bıraktığı kadınlar üzerindeki sosyopsikolojik etkiler (Damla Topçu & İrem Sultan Kalender) derinlemesine incelenmektedir.

Tarih bölümü, 4 ayrı çalışma ile bu sayının en kapsamlı alanını oluşturmaktadır. Bu bölümde; Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin cephesi ve Beyrutlu şehitler (Meral Şahin), Halide Edib Adıvar'ın Millî Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa hakkındaki değerlendirmeleri (Gültekin K. Birlik), Albanya hükümdarı Cavanşir'in hayatı (Zübeyr Yıldız) ve tarihi metinler ışığında alkol ve uyuşturucunun toplumsal zararları (İsmail Hakkı Üzüm & Zeynel Özlü) tartışılmaktadır.

Turizm ve Otelcilik alanında; Tunceli'deki Alevi mutfak geleneği (Emre Varol & Zeynep Bakkaloğlu), Balya madenlerinin endüstriyel miras değeri (Ahmet Karataş & Seda Şahin) ve gastronomide gıda eşleşmesi (İlkay Yılmaz & Ecem Akay) konuları ele alınmıştır. Son olarak Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde; modern öznelerin "akışkan aşk" deneyimleri (Mehmet Öz), savaş sonrası edebiyatta kötülük kavramının karşılaştırmalı analizi (Başak Öner Gündüz) ve tarihî Antep Uzun Çarşı'nın kültürel mirası (Ahmet Evis) üzerine hazırlanan çalışmalarla sayımız tamamlanmaktadır.

Bu sayının hazırlanmasında emek veren tüm yazarlarımıza, alan editörlerimize ve kıymetli hakemlerimize içten teşekkürlerimizi sunuyoruz. Sosyal bilimlerin çok yönlü yapısını yansıtan bu sayının, disiplinler arası çalışmalara yeni ufuklar açmasını diliyoruz. Bir sonraki sayımızda görüşmek dileğiyle...

Doç. Dr. Sever IŞIK
Baş Editör

From Editor

Greetings from the April 2026 issue of the Gaziantep University Journal of Social Sciences! In this issue, we present a total of twenty-seven articles across eleven different disciplines: Archaeology, Philosophy, Law, Economy, Theology, Communication, Business and Finance, Sociology, History, Tourism and Hotel Management, and Turkish Language and Literature. Twenty-four of these articles are written in Turkish, while three are in English.

Our new issue opens in the field of Archaeology with Mazlum Çur's study on the role of Tetrapyrgons in defense strategies within the Karia region, followed by research by Ece Eren Kural and İsmail Özer focusing on oral and dental health through the analysis of skeletal remains from the Late Roman-Byzantine period. In the Philosophy section, Zeynep Gürbüz Dikici provides a phenomenological comparison of the experience of time through Husserl and Heidegger, while Sait Kar analyzes the concepts of freedom, determinism, and moral responsibility in the thought of John Toland.

The Law section evaluates the possibilities of requesting concordat in the context of ordinary partnerships (İbrahim Akan Özdemir) and the need for family mediation in non-violent domestic disputes (Adnan Küçük). In the field of Economy, Şükriye Gül Reis and Nihat Çelik's article examines sustainability reporting, greenwashing, and independent auditing through a bibliometric analysis. In the field of Theology, Sıbğatullah İğde explores the philosophical views of Erzurumlu İbrahim Hakkı.

In the discipline of Communication, three significant studies are featured: the new paradigm of artificial intelligence in the advertising ecosystem (Murat Topal & Ebru Topal), the role of cinema in collective memory (Seda Aktaş, et al.), and commodity fetishism in advertisements through the case of Zen Pırlanta (Hümeyra Uslu Circir & Gülşah Sarıyıldız). The Business and Finance section opens a discussion on leadership and job satisfaction in the aviation industry (Fatih Karaman), the impact of occupational stress on creativity (Nuray Turan), and the dynamics of economic growth in Sub-Saharan Africa (Abass Adewale, et al.). In the Sociology department, the relationship between euthanasia and biopower (Veli Özkurt), the practice of family estrangement in cases of honor violations (Erol Akyıldırım), and the socio-psychological effects of labor migration on the women left behind (Damla Topçu & İrem Sultan Kalender) are analyzed in depth.

Our extensive History section comprises eight distinct studies. These include the Palestine Front in WWI and the martyrs of Beirut (Meral Şahin), Halide Edib Adıvar's evaluations of the National Struggle and Mustafa Kemal Pasha (Gültekin K. Birlik), the life and activities of the Albanian ruler Javanshir (Zübeyr Yıldız), and the societal harms of alcohol and narcotics according to historical texts (İsmail Hakkı Üzüm & Zeynel Özlü).

In the field of Tourism and Hotel Management, research is presented on the culinary traditions of the Alevis in Tunceli (Emre Varol & Zeynep Bakkaloğlu), the industrial heritage of Balya mines (Ahmet Karataş & Seda Şahin), and food pairing in gastronomy (İlkay Yılmaz & Ecem Akay). Finally, the Turkish Language and Literature section concludes the issue with studies on "liquid love" in modern literature (Mehmet Öz), the "banality of evil" in post-war literature (Başak Öner Gündüz), and the cultural heritage of the historical Antep Long Bazaar (Ahmet Evis).

We extend our sincere gratitude to all the authors, field editors, and esteemed reviewers who contributed to the preparation of this issue. We hope that this collection, reflecting the multifaceted nature of social sciences, will open new horizons for interdisciplinary research.

We look forward to seeing you in our next issue.

Assoc. Prof. Dr. Sever IŞIK

Editor-in-Chief

GAZİANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss

Araştırma Makalesi ● Research Article *DOI: 10.21547/jss.1702261*

Diplomasinin Bittiği Yer: Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin Cephesi, Diplomatik Çabalar ve Beyrutlu Şehitler (1914-1918)

Where Diplomacy Ends: The Palestine Front in the First World War, Diplomatic Efforts and the Martyrs of Beirut (1914-1918)

Meral ŞAHİN[a]*
[a] Öğr. Gör. Dr. Yozgat Bozok Üniversitesi, Ortak Dersler Bölümü, Yozgat / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-8937-1128

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:
Başvuru tarihi: 19 Mayıs 2025
Kabul tarihi: 16 Ekim 2025

Anahtar Kelimeler:
Filistin Cephesi,
Diplomasi,
Kutsal Topraklar,
Siyonizm,
Birinci Dünya Savaşı

ÖZ

Filistin coğrafyası Osmanlı İmparatorluğu'nun her zaman önem verdiği bir bölge olmuştur. Filistin coğrafyası 1516 yılından Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar yaklaşık dört yüz yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nda bir vatan toprağı olarak varlığını sürdürmüştür. Gerek dış gerekse de iç nedenlerden kaynaklı olarak sürekli gerileyen devlet özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra hızla dağılma dönemine girmiştir. Birinci Dünya Savaşı ile birlikte birden çok cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Bunlardan birisi de Filistin cephesidir. Bu cephe, Osmanlı İmparatorluğu için oldukça stratejik ve jeopolitik bir öneme sahip olmuştur. Hicaz Bölgesi'nden sonra ikinci büyük kutsal mekânların bu bölgede olması bu cephenin önemini bir kat daha artırmıştır. Devletin sınırları içerisindeki hemen her coğrafyadan Filistin cephesine asker sevk edildiği gibi Beyrut'tan da vatan evlatları bu cephede savaşarak bu kutsal bölgenin yabancı güçlerin eline geçmesine engel olmak istemişlerdir. Bu çalışmanın temel amacı Birinci Dünya Savaşı içerisinde Filistin coğrafyasında yürütülen diplomatik çabaların ve siyasi oluşumların savaşa olan etkisini irdelemektir. Bunun yanında savaş içerisinde Filistin coğrafyasında İtilaf Devletleri ordularına karşı açılan Filistin cephesinde hayatlarını kaybeden Beyrutlu askerlerin niteliksel analizini yapmaktır. Çalışmada veri toplama tekniği kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi ile Millî Savunma Bakanlığı kayıtları ana kaynak olarak ele alınmış bunun yanında diğer birinci ve ikinci elden kaynaklar da inceleme ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

ARTICLE INFO

Article History:
Received: May 19, 2025
Accepted: October 16, 2025

Keywords:
Palestine Front,
Diplomacy,
Holy Lands,
Zionism,
First World War.

ABSTRACT

Palestine geography was always a region of importance to the Ottoman Empire. From 1516 until the end of the First World War, it existed as a homeland territory within the Ottoman Empire for approximately four centuries. Due to both internal and external factors, the Empire was constantly declining and, especially from the second half of the 19th century, entered a rapid period of disintegration. With the First World War, the Empire was forced to fight on multiple fronts one of which was the Palestine Front. This front held significant strategic and geopolitical value for the Ottomans. The presence of the second holiest Islamic sites in this region after the Hejaz Region further heightened its importance. Just as soldiers were dispatched to the Palestinian front from nearly every region within the borders of the state, soldiers from Beirut also fought on this front, seeking to prevent this sacred land from falling into the hands of foreign powers. The primary aim of this study is to examine the impact of the diplomatic efforts and political developments within the Palestinian region on the First World War. In addition, it seeks to conduct a qualitative analysis of the soldiers from Beirut who lost their lives on the Palestine Front in battles against the Allied Forces. The study employs data collection techniques. The main sources include the Ottoman Archives of the Republic of Turkey Presidency of State Archives and records from the Ministry of National Defense, alongside the evaluation of other primary and secondary sources.

* *Sorumlu yazar/Corresponding author*.
e-posta: meral.sahin@yobu.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

The geographical region also referred to in sources as ‘Arz-ı Filistin’ has retained its significance throughout historical eras. Its status as a sacred land for all Abrahamic religions has further elevated its value. In accordance with the chronological order of historical development, the region holds distinct characteristics for Judaism, Christianity and Islam. The history of the area dates back to before 8000 BCE.

The Ottoman Empire controlled this geographical region for approximately four centuries, beginning with the reign of Sultan Selim I and lasting until the end of the First World War. Except for isolated incidents, the region remained largely peaceful throughout this period. The geographical and administrative territory of Palestine was directly connected to both Syria and the Arabian Peninsula. One of the region’s most significant locations was, without doubt, Gaza, which became the site of major battles during the First World War.

In Palestine, which had come under Ottoman rule, the initially small Jewish population began to increase, particularly from the second half of the 19th century onward. The establishment of consulates by European powers such as Britain, France and Germany, the opening of their schools and the development of Jewish settlements in the region were significant factors contributing to this demographic growth. Additionally, some of the Jews expelled from Spain settled in other Ottoman cities, while others established themselves in this region.

During its foundation and rise, the Ottoman Empire established a strong centralized administration; however, due to various internal and external factors, it later entered periods of stagnation, decline, and eventual disintegration. The deterioration of the financial system and the failure to implement timely reforms led to widespread institutional stagnation, especially in the military. In contrast to rapidly advancing Western societies shaped by the French and Industrial Revolutions, the Empire became increasingly static. Reforms during the Charter of Alliance, Imperial Edict of Reorganization, Edict of Reform, and the Constitutional Eras failed to prevent its collapse. The First World War, sparked by great powers competing for influence over the Empire, became one of the largest wars in history. The Ottoman Empire fought on multiple fronts, including the significant Palestine Front.

The primary aim of this study is to examine the impact of diplomatic efforts and political developments within the Palestinian region during the First World War on the course of the conflict. In addition, it seeks to conduct a qualitative analysis of the martyrs from Beirut who lost their lives on the Palestine Front in battles against the Allied forces. Within this framework, it becomes evident that Zionist activities witnessed a continuous increase throughout the course of the war.

In this study, the data analysis technique, one of the qualitative research methods widely recognized in the social sciences for producing effective scientific results, was employed. The data obtained through the inductive method were reviewed, categorized and examined, leading to a comprehensive synthesis through detailed analysis. The conditions leading to the First World War began to take shape in the second half of the 19th century. This study confines its scope to the period of the First World War, focusing specifically on the Palestine Front, one of the significant theaters of the war.

The diplomatic efforts conducted on this front are examined based on official documents. During the war, a notable rise in political ideologies, particularly in the context of Zionism, was observed. Furthermore, the human losses sustained on the Palestine Front underscore another harsh reality of the war. This study includes a qualitative analysis of the martyrs from Beirut who died on this front, where the Ottoman Empire suffered substantial casualties. The names of the martyrs typically reflect religious motifs, and only three cases include the use of nicknames. The majority of losses came from the districts of Acre, Sidon, Haifa, Nazareth, Safed, Tiberias, Marj ʿAyun and Tyre, with most of the fallen soldiers aged between 18 and 24.

From the second half of the 19th century onward, Jews engaged in intensive political and diplomatic efforts aimed at establishing a state of their own. The support of Western powers for these migrations gave new momentum to settlement and colonization initiatives in the region. Continuous waves of migration led to a significant increase in the Jewish population in Palestine. The establishment of agricultural colonies resulted in greater production and the expansion of living spaces. During the First World War, it is also evident that Arabs, like the Jews, intensified their efforts to establish an independent state. Western European powers made promises of statehood to both Jews and Arabs. Additionally, the Ottoman Empire faced adverse propaganda during the war. Individuals and families engaged in Zionist activities were removed from the Palestine region and relocated to other settlements.

Giriş

Filistin, bütün zamanlar boyunca üç büyük semavi dinin önem verdiği bir bölge olmuştur. Yüzyıllar içerisinde gerek ticaret gerekse de dini amaçlı hac ibadetini yerine getirmek isteyen insanlar bölgeyi sıklıkla ziyaret etmişlerdir. Antik çağdan itibaren dünyanın bilinen coğrafyasının Akdeniz ile birleştiği noktada olması önemini daha da artırmıştır. Bölgenin ele geçirilmesi hususunda zaman zaman çok kanlı savaşlar da ortaya çıkmıştır.

Tarihi süreçte Filistin coğrafyası ve toprakları M.Ö. 8.000 yıllarının ötesine kadar ulaşan yerleşim yerleri konumundadır (Ortaylı, 2012, s.195). Antik dönemde Filistin, Gazze ve Yafa arasında kalan sahil şeridi için kullanılmıştır (Atlas, 2020, s.13). Bir başka tanımlamaya göre coğrafi olarak Suriye, Mısır, Akdeniz ile Şeria arasında kalan bölgeden oluşmaktadır. Osmanlılar "Arz-ı Filistin" adını kullanmışlardır (Armaoğlu, 1989, s.3-4; Bostancı, 2006, s.125). Buna göre Filistin, stratejik açıdan önemli bir bölgedir (Birinci, 1979, s.69-71). Bu bilgiler doğrultusunda değerlendirildiğinde semavi dinlerin önem vermesinden ve bulunduğu coğrafyadan dolayı önemini muhafaza etmiştir. Yüzyıllar boyunca bölgeyi elde tutabilmek büyük mücadeleleri de beraberinde getirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu kuruluş ve yükseliş dönemlerinde siyasi, sosyal, adli, mali yönlerden çağının en önemli devletlerinden biriydi ve güçlü bir yönetim sistemine de sahipti. Sultan I. Selim Dönemi'nde Filistin coğrafyası bölgesel olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır (Pitcher, 2001, s.202-204; Nedim, 1995, s.1). Kudüs başta olmak üzere bu coğrafyada yaşayan bütün diğer dinlerin temsilcileri eskiden olduğu gibi dinlerini özgürce yaşama noktasında her zaman olduğu gibi serbest bırakılmışlardır (Akgündüz, 2008, s.39). Bölge coğrafyasında yer alan Arap ülkeleri çoğunlukla XVII. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik döneminde Arap ülkeleri kendi içlerinde yerel olarak yarı bağımsız hareket etmişlerdir. XIX. yüzyıl içerisinde yapılan ıslahat, yenilik ve reformlar sonrasında bu konum büyük çoğunlukla değişmiş görünmektedir (Ortaylı, 2008, s.173). XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle Suriye vilayetinde yapılan esaslı ıslahatlar bölge halkının yanında olduğunu göstermesi bakımından önemli yer tutmaktadır. Bu yüzyılda kayda değer bir üretim artışı gözlenmektedir. Filistin sahilleri boyunca önem taşıyan verimli topraklar Hayfa ve Beyrut şehirlerinde yaşayan ileri gelen ailelerin ekimine açılmıştır (Schilcher, 1998, s. 180-189). Bu duruma göre; Filistin'in bölgesel olarak kendi kendisine yeter bir ekonomiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin varlığını sürdürmesi bölge insanı için geçim kaynaklarını oluşturması bakımından önem taşımaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Yahudi cemaatinin toplumsal olarak önemli bir role sahip olmaları her zaman önemsenmiştir. İspanya ve Portekiz 15. Yüzyıl sonlarında kendi topraklarında Yahudi nüfus istemedikleri gibi onları Hıristiyan olmaları ya da ülkeden çıkmaları konusunda bir seçenekle baş başa bırakmışlardır. Bu ülke topraklarını terk etmeye zorlanan Yahudi nüfusa Osmanlı İmparatorluğu sahip çıkarak onları ülkenin değişik coğrafyalarına yerleştirmiştir (Timur, 2010, s.47-48). Gelen Yahudi nüfusu yaklaşık olarak yüz bin kişiden oluşmaktaydı (İnalcık, 2011, s.165). Osmanlı ülkesine yerleşen Yahudiler beraberlerinde kültürel ve bilimsel birikimi de getirerek Osmanlı toplumuna katkı sunmuşlardır (Lewis, 2004, s.44). Çok uluslu olan Osmanlı İmparatorluğu'nda halkın büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktaydı. Gayrimüslimler ise bütün halkın 1/3'ünü oluşturmaktaydılar. Bunların kendi aralarındaki dağılımlarında ise nüfus bakımından sırasıyla Rum, Ulah, Sırp, Bulgar, Ermeni ve Yahudi nüfus sıralanmaktaydı (Akçura, 1988, s.3). Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nun, kendi topraklarında yaşayan Yahudilere karşı büyük bir tolerans gösterdiğinin temel göstergesi olmuştur. Ülkedeki din ve vicdan özgürlüğü sadece Yahudi toplumuna değil imparatorluktaki bütün gayrimüslim ahaliye karşı aynı ölçüde gösterilmiştir.

Gezgin Djevad gözlemlerinde, Yahudilerin Osmanlı toplumunda son derece iyi bir konumda bulunduklarını ifade etmektedir. Doktor, tercüman ve ticari faaliyet gösteren birer tüccar olarak padişahların çok yakınında bulunmalarını dikkat çekici olarak belirtmektedir. Ticari faaliyetlerin Yahudilerin elinde toplandığını, İngiliz, Fransız ve İtalyan tüccarların bile mecburiyetten Yahudi tüccarlara bağımlı olduklarını ifade etmektedir (Djevad, 1978, s.25). Yahudi toplumu yoğun ticari faaliyetleri ile Osmanlı İmparatorluğu'nun ticari ve ekonomik hayatında çok önemli bir yere sahip olmuşlardır. Kendilerine sağlanan hoşgörü ortamı içerisinde varlıklarını uzun yıllar boyunca devam ettirmişlerdir.

Filistin coğrafyasında bulunan Yahudiler tarihsel süreçte nizami bir aile yapısına sahip olmakla bilinmektedirler. Hz. Musa'nın Sina Dağı'nda iken 10 levha üzerindeki emirleri almasıyla başlayan bu gelişme sonrası aile ilişkileri de şekillenmeye başlamıştır (Karpat, 1991, s.33-36). Bu yapılanmada eskiden beri bilinen uygarlık tarihini oluşturan Eski Doğu, Yahudilik, Eski Yunan ve Roma tarihi kaynaklarının üzerinde durdukları aile kavramı modern dönemlerde ortaya çıkan aile kavramından farklı özellikleriyle dikkati çekmektedir (Çağatay, 1990, s.107). Yahudi toplumu toplumsal anlamda aile kavramına büyük önem atfetmiş, tarihi dönemler boyunca bu kurumun kutsallığına saygı göstermişlerdir.

Orta Çağlardan itibaren Avrupa ülkelerinde Yahudiler azınlık statüsündeydiler. Bu konumları itibariyle önem verilmeyen toplumsal bir yapı olarak nitelendirilmekteydiler. Farklılıklar olmakla birlikte Yahudi toplum düzeninde kendileri için anlamlı ve yaratıcı olan düşüncelerin çoğu İslam ülkelerinde mevcut olmuştur. İslamiyet'in ortaya çıktığı zamanlarda Arap coğrafyasında yaşayan Yahudilerin sayısı kıyaslanamayacak derecede azdı (Lewis, 1996, s.82-90). Kudüs'ün de içerisinde olduğu Filistin coğrafyası her zaman kutsallığını muhafaza etmiş, Uzakdoğu'da Hindistan ve Çin 'Doğu Aklının' temsilcileri olarak Yunan ve Roma uygarlıklarını ortak noktalarda bütünleştirmiştir. Bu zamanlarda bile Kutsal Kudüs'te kirli paranın el değiştirmediğine inanılmaktadır (Skidelsky, 2014, s.82-83). Yakındoğu'da yer alan Mezopotamya'nın bu coğrafyaya yakın olması hasebiyle bölgenin mal alışverişini sağlayarak ayakta kalmasına yardımcı olduğu söylenilebilir (Frangipane, 2002, s.299). Osmanlı coğrafyası tarihi boyunca Avrupa coğrafyası ile siyasi ve iktisadi yönden bir beraberlik içerisinde bulunmuştur (Ortaylı, 2005, s.13). Müslüman Türkler, yüzyıllar boyunca Doğu-Batı ekseninde düzeni her zaman korumaya özen göstermiş ve imparatorlukta yaşayan tebaasına rahat bir yaşama alanı sağlamaya özen göstermiştir.

Yöntem ve Metot

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı Birinci Dünya Savaşı içerisinde Filistin coğrafyasında yürütülen diplomatik çabaların ve siyasi oluşumların savaşa olan etkisini irdelemektir. Bunun yanında savaş içerisinde Filistin coğrafyasında İtilaf Devletleri ordularına karşı açılan Filistin Cephesi'nde hayatlarını kaybeden Beyrutlu şehitlerin niteliksel analizini yapmaktır. Filistin cephesi İtilaf Devletleri açısından hayati öneme sahip olmuştur. Bu coğrafyanın doğrudan Mısır ile olan bağlantısı özellikle İngiltere'yi endişelendirmiş ve Uzak Doğu'ya giden sömürge yollarının kapanacağı ya da engelleneceği endişesi taşımalarına neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu açısından Filistin coğrafyasının önemi insani değerler ve kutsal yerlerin burada olmasının kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi ve Veri Analizi

Bu çalışmaya esas olmak üzere 'nitel araştırma' yöntemlerinden birisini oluşturan 'veri analizi' tekniği uygulanmıştır (Keçici, 2020, s.68-72). Nitel araştırma metodunu kullanarak elde edilen verileri analiz etmek için bilinen üç temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar,

yorumlayıcı, sosyal antropolojik ve işbirlikçi esaslı olarak araştırmaya yönelik betimlemelerdir (Berg & Lune, 2015, s.381). Nitel araştırmada iyi organizasyon yapılamadığı durumlarda bu verilerin içerisinde kaybolmak tehlikesi ortaya çıkmaktadır (Miller, 1996, s.97). Tümevarım metodu ile parçadan bütüne doğru ulaşmak için elde edilen verilerin okunma, ayıklanma ve analiz sürecinden geçirilmesi gerekmektedir. Nitel veri yaklaşımında esas bu verilerin ne olduğu ve benzemeye çalıştığı olgu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Elde edilen bu veriler toplandığında bunların nasıl ve ne şekilde ayrıntılarına ulaşılacağına ve doğal olarak ne şekilde senteze ulaşılacağına kesin olarak karar vermek gerekmektedir (Berg & Lune, 2015, s.73).

Birinci Dünya Savaşı içerisinde yer alan Filistin Cephesi bir araştırma makalesi çerçevesinde Başkanlık Osmanlı Arşivi ve tetkik eserler esas alınmak suretiyle irdelenmektedir. Arşivde yapılan tarama sonrasında bu cephe ile alakalı belgeler tespit edilerek günümüz alfabesine transkript edilmiştir. Filistin Cephesi'nde yararlanılmak üzere ilgili olanlar değerlendirilmiş ve yorumlanarak dönem aydınlatılmaya çalışılmıştır.Bu araştırmada Filistin Cephesi'nde şehit düşen Beyrutlu askeri personel hakkında Millî Savunma Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü envanter kayıtlarında yer alan defterlerin incelenmesi sonucu ortaya konularak yayımlanankayıtlaresasalınmıştır(https://www.msb.gov.tr/SehitBilgiKapisi/SehitListesiErişim T. 20 Nisan 2024). Millî Savunma Bakanlığı verileri aynı zamanda beş cilt halinde yayımlanmış olup çalışmanın beşinci cildinde Beyrutlu şehitler yer almaktadır (Şehitlerimiz, 1998, s.194-198). Filistin Cephesi'nde şehit düşen Beyrutlu şehitler hakkında bilgi veren Vefâyâta Mahsûs Vukûat Defterleri, Kişisel Verilerin korunması Kanunu'na tabi olduğundan kullanılamamıştır (T.C. Resmî Gazete, 2006, No. 26153). Her iki kayıt arasında zaman zaman ortaya çeşitli farklı veriler çıkabilmektedir. Nuri Köstüklü, bu çalışmalarda yöntem ve metod konusuna dikkat çekerek Vefâyâta Mahsûs Vukûat Defterleri'nin şehitler üzerinde yapılacak çalışmalardaki önemini vurgulamakta ve Şehitlerimiz isimli dokümanter yayını tamamlar nitelikte olduğunu belirtmektedir (Köstüklü, 2013, s.38-40, 47; Köstüklü, 2006, s.205-220). Ayrıca bu defterlerde Şehitlerimiz isimli eserde yer almayan, anne ismi, medeni durumu gibi hususlarında ortaya konulabileceği ifade edilmektedir (Köstüklü, 2017, s. 19-25).

Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma Birinci Dünya Savaşı Dönemi'nde Filistin Cephesi ile sınırlı olarak tutulmuştur. XX. yüzyılın önemli olaylarından olan bu savaş ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu coğrafyası üzerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Tarihi süreci etkin olarak ele alabilmek için bu kronolojik dönemin öncesine ilişkin kaynakların irdelenmesiyle ele alınan dönemin daha sağlıklı olarak değerlendirilebilmesinin önü açılmıştır. Tarihsel alt yapı ve sürecin ana belirleyicileri üzerinde durularak Birinci Dünya Savaşı'na kadar gelinen noktadaki temel bileşenler anlaşılmaya ve senteze ulaşılmaya çalışılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın gelişim çizgisi üzerinde askeri boyut önem taşımaktadır. Bu bağlamda Filistin Cephesi ile ilgili gelişmeler makale kapsamı çerçevesinde sınırlı olarak tutulmak zorunda kalınmıştır.

Çalışmada Araştırma Etiği

Bu araştırma konusu kapsamında 'Yükseköğretim Kurumları Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi' çerçevesinde uyulması gereken bütün kurallara uyulmuştur. 'Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler' başlığı altındaki eylemlerden hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir.

Bulgular

Osmanlı İmparatorluğu merkezi yönetimi yakınçağda eski yüzyıllardaki ihtişamını büyük ölçüde kaybetmişti (Zürcher, 2000, s.31). Osmanlı İmparatorluğu'nda esaslı bir ıslahat yapmak gereğine inanan Sultan Abdülmecid'in tahta geçmesiyle bu yöndeki faaliyetlerde artış kaydedilmektedir. Tanzimat Fermanı'nı ilan eden padişah halka can, mal ve ırz güvenliği

sağlanacağını, askerlik hizmetinin belirli bir düzen çerçevesinde eşit ve adil olarak yerine getirileceğini ve vergilerin herkesin kendi gücü oranında alınacağını taahhüt etmekteydi. Angarya da kaldırılacaktı (Akdağ, 2010, s.150-151). Ortaylı'ya göre Osmanlı modernleşmesi Tanzimat Dönemi ile sınırlandırılmamalıdır. Bu daha eskiye dayanan olgusal bir durum oluşturmaktadır. Çünkü Osmanlı siyasal coğrafyası tarihi süreç boyunca Avrupa coğrafyası ile siyasi ve iktisadi anlamda bir birlik ve beraberlik içerisinde olmuştur (Ortaylı, 2005, s.13). Osmanlı İmparatorluğu gelişen dünya düzeni içerisinde kendisini yenileme ihtiyacı hissetmiş, çağın yeni şartlarına uygun yeni metinler ortaya koyma ve Avrupa diplomasisi bağlamında alt yapıda yenilik arayışlarını girmiş olmalıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu XIX. yüzyıl başlarından itibaren bir anlamda Avrupa Devletler siyasetinin ortak sorunu haline gelmiştir. '93 Harbi' olarak da adlandırılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar Osmanlı İmparatorluğu açısından denge politikası takip eden İngiltere günün koşullarına göre bunu savunmanın artık imkânsız olduğunu görmüştü (Özkan, 2017, s.211). Osmanlı İmparatorluğu'nda Filistin coğrafyasında yaşayan Yahudi toplulukları toplumsal yapının üst ve orta sınıflarında yer alarak her zaman etkinliklerini korumuşlardır. Osmanlı iktisadi yaşamında ekonomik anlamda gücü ellerinde tuttukları içinde son derece özgür bir yaşam biçimine sahip olmuşlardır (Timur, 2010, s.49). Yahudiler yüzyıllar boyunca Osmanlı coğrafyasında huzur içerisinde yaşamışlardır (Ataöv, 1979, s.15). Dışarıda ortaya çıkan gelişmeler Osmanlı toplumsal yaşamında kendisini hissetmeye başlamış, devlet, iç ve dış dengeleri zorlu koşullar altında bir arada tutabilmek amacıyla yeni arayışlar içerisine girme ihtiyacı hissetmiştir. Alınan askeri yenilgiler bir anlamda bu durumu zorunlu hale getirmiş denilebilir.

Yahudi toplumları uzun yüzyıllar boyunca özellikle Avrupa'da büyük sıkıntılar yaşamışlar ve Fransız İhtilali ile kısmen rahatlamışlardır. Sultan Abdülaziz Dönemi'nde ise varlıklarını gittikçe artırmışlardır. Kırım Savaşı'ndan sonra kurdukları banka aracılığı ile Osmanlı İmparatorluğu'nun finansal desteğine katkı sağlamışlardır. Filistin coğrafyası ve Kudüs ile olan ilgileri de bu dönemde başlamıştır (Timur, 2010, s.314-318). XIX. yüzyılda Kudüs merkezi yönetime bağlı sancak merkeziydi. Beyrut, Hayfa, Akka, Lazkiye ve Trablus-Şam sancaklarıyla beraber idari anlamda Beyrut vilayetini oluşturmaktaydılar (Ortaylı, 2008, s.188). Yahudi Birliği kurucularından Charles Netter 1867'den itibaren Filistin topraklarına göçmen toplayarak tarım kolonileri oluşturmak amacındaydı. Yahudiler, Osmanlı İmparatorluğu'na sağladıkları mali kaynak karşılığında ise ayrıcalık ve toprak almak istiyorlardı (Timur, 2010, s.316-317). XIX. yüzyılda Yahudi göçleri artarak devam ettiyse de Filistin coğrafyasındaki Arapların itirazları ile Osmanlı Hükûmeti göçlere karşı tedbir alarak gelen göçmenleri sınırlandırmıştır (Ortaylı, 2012, s.198-199). Fransızlar Filistin coğrafyası üzerinde etki ve nüfuz alanı kurma çabasında olmuşlardır. Bu amaçla İskenderiye Limanı'na 1 Temmuz 1798 tarihinde yaptıkları askeri çıkartmadan sonra bölgedeki faaliyetleri artarak devam etmiştir (Lewis, 2004, s.68). Osmanlı İmparatorluğu'nun Mısır Valisi bulunan İbrahim Paşa, 1839 yılına gelindiğinde İngiltere'ye Kudüs'te konsolosluk kurma hakkı sağlamıştır. İlk konsolos Young'a verilen görev Kudüs'te yaşayan Yahudileri korumaktı. XX. yüzyıldan sonra Kudüs ve çevresi Avrupa devletleri tarafından bir nüfuz alanı olarak görülmüştür. Bu düşünceden sonra Kudüs idari olarak bir mutasarrıflık haline dönüşmüştür (Karpat, 2014, s.40-41). 1840'lı yıllardan sonra Filistin coğrafyasındaki kutsal yerler için Katolik ve Ortodoks rekabeti giderek artış göstermiştir (Finkel, 2017, s.404). Kudüs hacılar için önemli bir dinsel alandı (Price, 2008, s.41). Kutsal Yerler Sorunu olarak bilinen mesele Osmanlı İmparatorluğu'nu uzun yıllar uğraştırmıştır (Armaoğlu, 1997, s.230-231). Osmanlı İmparatorluğu'nda etkinlik alanlarını artırmaya çalışan İngiltere, Rusya ve Fransa'nın özellikle eğitim yoluyla bölgede faaliyetlerde bulundukları görülmektedir. Coğrafi olarak Ege Denizi

kıyıları boyunca ve Doğu Akdeniz'de İngilizler, Filistin ve Suriye'de Ortodoks Arap cemaatinin yoğun oldukları bölgelerde Ruslar, Suriye ve Lübnan'da Fransızlar okullar açarak faaliyetlerde bulunmuşlardır. Coğrafi olarak Alman okulları Yahudiler tarafından XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında kurulmuştur (Ortaylı, 2005, s.188-189). Büyük devletlerin gelişen dünya düzeni karşısında Ortadoğu coğrafyasında mevzi kazanma istekleri sonrasında Filistin coğrafyasına karşı olan ilgilerinde belirgin bir artış gözlenmektedir. Bu durum bölgedeki güç dengesi içerisinde yer almak isteyen batılı devletlerin çalışmalarını yoğunlaştırmalarına sebebiyet vermiştir.

Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan Yahudiler uzun yıllar boyunca 'Osmanlıcılık' düşüncesine dâhil olmuşlardır. Osmanlı ülkesindeki siyasi hayatta yer almışlar ve önemli görevlerde bulunmuşlardır. Devletin politikaları doğrultusunda hareket ederek Birinci Dünya Savaşı'na kadar da Osmanlı İmparatorluğu'na bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ise devlete yardım talebinde bulunmuşlardır. Hicaz Demiryollarının yapılması sırasında maddi destekte bulunmaları buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Yahudi toplumu Osmanlı İmparatorluğu'nu kendileri için güvenli bir alan olarak görmekteydiler (Finkel, 2017, s.473). Tanzimat Fermanı Dönemi sonrası ortaya çıkan gelişmeler neticesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan gayrimüslimlere ait okullarda Türkçe, Türk coğrafyası ve Osmanlı Tarihi okutulmaya başlanmıştır. XIX. Yüzyılda Musevi toplumun kurduğu 'Alliance İsraelite' okullarında Türkçe ve Türkiye tarihi önem verilen konular arasında olmuştur (Ortaylı, 2015, s. XIII). Zaten Osmanlı Yahudileri arasında daha XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlamak üzere eğitim ve ekonomik anlamda bir gelişme gözlenmektedir. İstanbul başta olmak üzere hemen bütün Türk şehirlerinde Türklerle Yahudilerin ortak duygu ve düşüncelerde birlikte hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Aynı yüzyılda ise Osmanlı İmparatorluğu dâhilindeki Arap illerinde siyasi olarak az gelişmiş halk arasında Yahudi karşıtı hareketler daha fazla görülmüştür (Lewis, 1996, s.194-195). 1880'li yıllara kadar, Filistin coğrafyasına yerleşmiş bulunan Yahudi nüfusunun sınırlı sayıda olduğu göze çarpmaktadır. İlerleyen tarihlerde göç artarak devam etmiş dünyanın hemen her bölgesinden Filistin'e Yahudi göçü hızlanmıştır. Nitekim 1882 yılına gelindiğinde ilk tarım kolonisi kurulmuş olmaktaydı (Georgeon, 1995, s.17). Yahudilerin, Filistin coğrafyasında bağımsız bir devlet kurma istekleri dünyanın hemen her bölgesinden yoğun bir Yahudi nüfusunun Filistin Coğrafyasına intikali ile neticelenmiştir. Sayı olarak artış gösteren Yahudi nüfusu başlangıçta azınlık teşkil ederken ilerleyen yıllarda egemen nüfus olarak bölgedeki gelişmelerde etkin rol oynamaları ile neticelenecektir.

Akgündüz, Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin coğrafyasında takip ettiği hukukî ve siyasî politikaların Yahudilerin bu coğrafyaya yerleşmelerine karşı gereken önlemleri almaları ile neticelendiğini belirtmektedir. Yahudi toplumunun başta Kudüs olmak üzere Filistin coğrafyasına gelip yerleşmelerinin ardındaki en önemli sebep burada bir devlet kurma amacı bulunmaktadır. Ona göre, Filistin coğrafyasını devlet garantisi ile koruyan Osmanlı İmparatorluğu ortadan kalkınca Filistin Sorunu da yıkılmış bulunmaktadır (Akgündüz, 2008, s.43-47). Sultan II. Abdülhamid döneminden beri süregelen Hicazın bölgesi ile Yahudilerin devlet kurmaya çalıştığı Filistin topraklarının korunması süreci uzun süre devam etmiş (Engin, 2014, s. 6), Bu süreç farklı dönemlerden geçerek Birinci Dünya Savaşı'na kadar ulaşmıştır. Bu savaş içerisinde hızla ortaya çıkan yeni şartlar içerisinde özellikle Filistin cephesinde elde edilen neticeler sonrasında Yahudi Sorunu farklı bir evreye yönelecektir.

Birinci Dünya Savaşı ve Filistin Cephesi

1914 ile 1918 yılları arasında çıkan Birinci Dünya Savaşı'nın pek çok sebebi vardır. Bunlardan birisi İngiltere'nin Uzak Doğu'ya giden sömürge yollarını korumak için Mısır'a ve çevre coğrafyalara sahip olmak istemesiydi (Walder, 1970, s.33-37). Filistin coğrafyası ve

cephesi açısından değerlendirilecek olursa bölge stratejik bakımdan son derece önemli bir bölgedir (Birinci, 1979, s.69-71). Başlangıçta El-Suud ailesi tarafından Hicaz topraklarında çıkartılan ayaklanmalar uzun süre Osmanlı İmparatorluğu'nu meşgul etmiştir (Shaw, 1994, s.343). Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkması hiç kuşkusuz Birinci Dünya Savaşı'nın bölgesel açıdan bir olgusu olarak karşımıza çıkmaktadır. 1870 ile 1914 arasındaki dönem aynı zamanda milliyetçiliğin yeni bölgelerde yayılmasının belirleyici lokomotifi olmuştur. Yahudi ve Arap ulusları arasında milliyetçi fikirler bu dönemlerde belirmektedir (Kerestecioğlu, 2007, s.339). Bir Siyonizm hareketi olarak XIX. yüzyılın son çeyreğinde Doğu Avrupa'da ortaya çıkan Yahudi milliyetçilik hareketi de Osmanlı Yahudilerinde farklı olarak yorumlanmıştır. Osmanlı Yahudileri Rum ve Ermeni toplumlarının aksine yarı sömürgeleşme sürecinde Türk ulusu ile birlikte zarar gören kesimi oluşturmaktaydı. Kendi geleceklerini içerisinde bulunmaktan mutluluk duydukları Türk toplumu ile bütünleştirmekten geri durmamışlardır (Tanör, 2005, s.209-210). Osmanlı İmparatorluğu'nda toplumsal anlamda Yahudi toplumu ile ortaya konulan iyi ilişkiler ilerleyen süreçte farklı bir gelişim çizgisine doğru evrilmiştir.

Başka sebepler yanında milliyetçi düşüncelerin ivme kazanmasıyla çıkan Birinci Dünya Savaşı yüzyılın gördüğü en büyük ve kapsamlı savaşlardan birisi olarak tarihe geçmiştir. Savaşın içerisinde başta İngiltere, Fransa ve Rusya olmak üzere büyük devletler imzaladıkları gizli antlaşmalarla Filistin'in de içerisinde olduğu Arap coğrafyasını kendi aralarında taksim etmişlerdir. Buna göre; Arap coğrafyası Fransa ve İngiltere'nin kontrolünde nüfûz bölgelerine ayrılacaklardı. Mersin-Adana hattı Fransa, Bağdat ve Basra arasındaki Fırat-Dicle arasındaki arazi ile Filistin'deki Hayfa ve Akka şehirleri İngiltere egemenliği altına alınacaktı. Filistin bölgesel olarak uluslararası bir yönetimin sorumluluğuna verilmekteydi. İleride oluşturulacak İsrail Devleti'nin hazırlığının bu dönemde yapılmaya başlandığı böylelikle ortaya çıkmaktaydı (Akşin, 2014, s.88-89). Filistin coğrafyasında batılı devletlerin kendi egemenlik alanlarını ve nüfuz bölgelerini genişletmek istemeleri doğrudan doğruya kendi devletlerinin çıkarları ile doğru orantılı olarak gelişme göstermiştir. Bölge coğrafyası üzerindeki faaliyetleri sürekli artış göstermiş, etnik ve dini farklılıkları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya özen göstermişlerdir.

Suriye'de Osmanlı ve Türk düşmanlığı üzerine faaliyet gösteren Genç Suriyeliler Cemiyeti'nin kuruluşu 1899 tarihine kadar uzanmaktadır. Amerika'da 4 Suriyeli ve 1 Amerikalı tarafından gizli olarak kurulan cemiyetin asıl amacının Suriye ve Filistin'i Osmanlı Devleti'nden kopartmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu cemiyeti Amerikan Devleti ile burada yaşayan Yahudiler de desteklemiş ve gerek misyonerlik gerekse de bölgede okul açma faaliyetleri için kullanmaya çalışmıştır (Köstüklü, 2021, s. 58-67). 1915 yılında Birinci Dünya Savaşı devam ederken aralarında Arz-ı Filistin'in de olduğu bölgelerin Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılması için siyasi amaçlı çalışmaların devam ettiği görülmektedir. Bu konu ile ilgili olarak çıkartılan bir *'İrade-i Seniyyede'* (padişah buyruğu) ile *'Cemiyetü'l-Suriyetü'l-Arabiyye'* adı altında cemiyet oluşturulduğu ve Irak, Suriye ve Filistin'in Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılması için faaliyette bulunduğu belirtilmektedir (Armaoğlu, 1989, s.3-4; BOA. İ. HB. / 00175.00053.002.H.09.12.1333./M. 18 Ekim 1915). 1915 yılı yazında dördüncü ordunun kuvvetleri diğer cephelere gönderilmiş, Suriye'de 23. ve 27. tümenler ile VIII. ve XII. kolordu karargâhları kalmış bu kuvvetlerdeki erlerin hepsi yerli, subayların çoğu da Araplardan oluşmaktaydı. Arap subaylar Osmanlı Devleti'ni batmak üzere olan bir gemiye benzetiyor ve gemiyi zamanında terk etmek gerektiği düşüncesi ile ihtilal komitesi kurarak bağımsızlık kazanmaya çalışıyorlardı (Erden, 2006, s. 65). Uzun yıllar boyunca devam eden Arap milliyetçiliğinin, Birinci Dünya Savaşı içerisinde artış gösterdiği gözlenmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bağımsız devlet kurma düşünceleri bölge coğrafyasında yaşayan Araplar için sürekli gündemde tutulan bir mesele olarak devletin karşısında olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı içerisinde en önemli cephelerden birisini 'Kanal Harekâtı' oluşturmuştur. 1 Kasım 1914'te İngiltere'nin Süveyş Kanalı'nda Akabe'yi topa tutmasıyla Filistin-Suriye Cephesi açılmıştır. Süreç devam ederken Kanal Harekâtı konusunda Cemal Paşa'nın çok büyük beklenti ve ümitleri bulunmaktaydı. Kendisi aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu Bahriye Nazırlığı görevinde bulunmakla birlikte Şam'da bulunan 4. Ordu Kumandanlığına da atanmıştı. Cemal Paşa, Şam'a gelerek burasını karargâh merkezi yapmıştır. Askeri hazırlıklarının tamamladıktan sonra da 14 Ocak 1915'te Süveyş Kanalı'nı geçmek, Mısırı İngiltere'den geri almak, İngiltere'nin Hindistan'dan getirtip Batı Cephesi'ne gönderececkleri kuvvetleri önceden tespit ederek bu kuvvetlerin Çanakkale Cephesi'ne gönderilmesine engel olmak istiyordu (Ünal, 2007, s. 578-581.) Süveyş Kanalı Akdeniz'den Hint Okyanusu'na giden en önemli su yolu olup İngiltere bu yolu kontrolü altında tutmak istemekteydi (Saib, 2008, s.55). 1869 yılında açılan Süveyş Kanalı, Uzak Doğu'ya giden İngiltere sömürge yolunu kısaltmış ekonomik anlamda son derece hayati konumda bulunmuştur. İngiltere dışında başka bir devletin Süveyş Kanalı'nı kontrol etmesine imkan tanımamıştır.

Mısır'da İngilizlere karşı bir tepki hareketinin varlığı umulmaktaydı. Osmanlı kurmay heyetinde, bugün Mısır devlet sınırları içerisinde bulunan Süveyş Kanalı boyunca Türk ordularının destekleneceğini ve İngiltere'nin Kanal Harekâtından yenik ayrılacağı düşüncesi egemendi. Bölgenin en zorlu koşullarına sahip coğrafi bölgesi olan Sina Çölü 35.000 kişiden oluşan Osmanlı Ordusu tarafından geçilememişti (Akşin, 2006, s.92). Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Genelkurmayında görev yapan Alman subaylar kendi çıkarlarına hizmet edecek harekât planları hazırlamışlardır. Osmanlı ordusuna ait en güçlü askeri birlikler olan 8 ve 12. Kolordular ile Suriye'den hareketle Süveyş Kanalı'na saldırtmak istemişlerdir. Burada amaç İngiliz kuvvetlerini burada meşgul ederek Avrupa'da Alman Cephelerinde karşılarına zayıf çıkartmak amacıyla hareket edilmesiydi. Babıali Dâhiliye Nezâreti Emniyeti Umumiyye Müdîriyetinden Beyrut Vilayeti'ne ve Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığına gönderilen şifre yazıda Şam ile Kudüs arasında askeri amaçlı yol inşa edildiği ve bölgedeki Musevilerden zorla para toplandığı ve inşaatta çalıştırıldığı hakkındaki iddianın acele olarak araştırılması ve en kısa zamanda da sonucun bildirilmesi talep edilmektedir. Bölgede bulunan Safed ve Taberiye şehirlerinde ve Arz-ı Filistin'de sakin Avusturya ve Macaristan tebaasından olan Musevilerden cemaat namına 'bedel-i askeri' tahsiline karar verilerek Şam ile Kudüs arasında bir askeri yol inşaatından dolayı da bölgedeki Musevi köylerinde sakin olanlardan angarya ile para tahsili gibi olunduğu Avusturya sefaretine yapılan şikâyet üzerine haber alınmış olup olayın araştırılarak sonucun bir an evvel bildirilmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. (BOA. DH. ŞFR. /00059.00121.001.H. 20.02.1334./M. 28 Aralık 1915).

Arz-ı Filistin meselesinin diplomatik açıdan çözülerek dünya devletlerinin de tepkisini çekmemek adına bazı iç tedbirler alınmak yolunun tercih edildiği görülmektedir. Osmanlı Dördüncü Ordu Kumandanlığı tarafından Dahiliye Nazırı Talat beyefendi hazretlerine hitabıyla R. 28.03.1331/M. 10.06.1915 tarihli gönderilen şifre telgrafta alınması gereken tedbirlerden bahsedilmektedir. Konunun giriş kısmı Filistin'de Siyonizm namıyla bir siyasi mesele bulunduğu cümlesiyle başlamaktadır. Bu mesele zannedildiği kadar ehemmiyetsiz bir mesele değildir. Halbuki bunun aleyhine hareket edildi mi genellikle mesele gibi göstererek bütün cihana yayılmış olan Siyonistler olumsuz takır takınabilirler. Bunun sureti katiyyede halli için uzun uzadıya düşünerek bir plan hazırlandığı belirtilmektedir. Bu planı tatbik için Selanik hahambaşısı Nahum Nayır Efendi'nin tavsiye edildiği ve bu zatın hissi ahlaka sahip ve bize bağlı ve sadık olduğuna dair bir kanaat oluştuğu belirtilmektedir. Merkezi yönetimin izin ve kanaati de var ise İstanbul'da hahambaşı olan Nahum Efendi'nin celp ettirilmesi istenmektedir. Kudüs hahambaşısının azli ile yerine Sarakop Nayır Efendi'nin tayin ettirilmesinin uygun

olacağı ve adı geçen Sarakop Nayır Efendi İstanbul'a gelinceye kadar Kudüs hahambaşılığına tayin edildiğinin ilan edilmemesi istenilmektedir. Arz-ı Filistin siyasi meselesinin suhuletle ancak bu yolla çözüme kavuşturulabileceği yolunda bilgi verilmektedir (BOA. DH. ŞFR.00475.00009.001./ R. 28.03.1331/M. 10.06.1915).

1916 yılında Mekke Emiri Şerif Hüseyin İngiltere ile bağımsız devlet kurmak için anlaşma imzalamış ve kutsal topraklardan olan Hicaz'ın en önemli bölgesi olan Mekke şehrini ele geçirmiş bulunuyordu (Akşin, 2006, s. 92). İngiltere Birinci Dünya Savaşı içerisinde yer alan Filistin Cephesi'ndeki askerî harekâtında İngiliz komutan Allenby kumandasında büyük bir askeri hazırlık yaparak taarruza geçmişler ve 'Gazze-Bi'rü's-sebi Cephesi'ni geçmeye muvaffak olmuşlardır. Bu gelişme üzerine İslam dünyasının üçüncü mukaddes şehri olan Kudüs 8 Aralık 1917 tarihinde İngiltere'nin eline geçmiştir (Akşin, 2014, s.101).

Diğer yandan; Birinci Dünya Savaşı içerisinde diplomat olarak görev yapan Amerika Birleşik Devletleri İstanbul sefiri mösyö Morgenthau'nun beyanat vererek Arz-ı Filistin topraklarının bedel karşılığında Siyonistlere satılması teklifinde bulunduğu belirtilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu Lahey Sefirinin Hariciye Nazırı Halil Bey'e gönderdiği 06.06.1916 tarih ve 4899/188 numaralı resmi yazıda bazı İngiliz gazetelerinde Amerika Birleşik Devletleri Dersaadet sefiri mösyö Morgenthau'nun güya Hükûmeti Seniyye'nin, Arz-ı Filistin'i bade'l-harab Siyonistlere satması teklifinde bulunduğu ve bu fikrin Vükelây-ı Osmaniye tarafından tasvip edilmiş olduğunu söylediği ifadesi yer almaktadır. Bu hususta takip edilecek yol hakkında da sefirin bazı görüşlerinin olduğu Arz-ı Filistin'in cumhuriyet şeklinde idaresi fikrinin dillendirildiği söylenmektedir. Ayrıca yapılacak yardımlar ile Yafa'da liman ve oteller inşa edilebileceği de belirtilmektedir (BOA. HR. SYS. 02334.00014.001./06.06.1916).

Babıali Hâriciye Nezâreti Matbuat Genel Müdürlüğü tarafından 21 Kânunusani 1917 tarih ve 212/7 numaralı Sofya Sefiri Fatih Bey'e gönderilen resmî belgede Suriye ve arz-ı Filistin hakkındaki Fransız basınında çıkan olumsuz haberlerden bahsedilmektedir. Bunlara karşılık Suriye'de mevcut dinlerin ruhani reisleri tarafından Osmanlı dördüncü orduyu hümayununa mektuplar yazılarak bu olumsuz propagandalar hakkında karşı oylarını bildirmişlerdir (BOA. HR. SFR. / 04.00285.00029.002./M.25.01.1917). Başka bir yazıda bu hususla ilgili Fransız basınında yer alan ve Arz-ı Filistin ile Suriye hakkında yer alan olumsuz haberlere karşı Suriye'deki dinlerin ruhani reislerinin Osmanlı Dördüncü ordusuna hitaben yazılmış olan mektuplardan oluşan risalelerden dört adedinin gerektiği yerlerde kullanılmak üzere gereken yerlerde dağıtılmak üzere gönderildiği bildirilmektedir. Böylelikle bölgedeki çıkan bütün olumsuz neşriyata karşı önlem alındığı anlaşılmaktadır (BOA. HR. SFR. /04.00909. 00100.001./M.25.01.1917). 1878 yıllarından itibaren Suriye'yi Osmanlılardan kurtarmayı amaçlayan bildiriler dağıtılmaya başlanmıştı (Sinno, 2011, s. 74).

Birinci Dünya Savaşının bütün şiddeti ile devam ettiği 1917 yılı içerisinde savaşın geride bıraktığı yıkımlar ile ilgili Avrupa basınında çeşitli haberler yayınlanmakta ve savaşın getirdiği olumsuzluklar ele alınarak diplomatik yönden ne gibi önlemler alınabileceği tartışılmaktadır. Bu haberlerde pek çok yerde yayınlandığı gibi yine Filistin meselesi de ele alınmaktadır (BOA. HR. SYS.02433.00008.001./28.03.1917).

Osmanlı İmparatorluğu Lahey Sefareti tarafından Hariciye Nazırı Nesimi Bey'e gönderilen 12 Mart 1917 tarih ve 5537/107 numaralı resmi yazıda Reuters ajansının bir süreden beri Suriye ve Arz-ı Filistin hakkında bazı isnatlarda bulunduğu ve bu türden haberler yaydığı ifade edilmektedir. Ancak haberin ne şekilde olduğuna ilişkin bir bilgi vermemektedir. Buna karşılık tekzip yazıldığı ifadesi yer almaktadır (BOA. HR. SYS. / 02432.00053.001./M. 12.03.1917).

Birinci Dünya Savaşı'nın bütün şiddeti ile devam ettiği 4 Mayıs 1917 tarihinde Avrupa'da bir gazetede çıkan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Suriye ve Filistin topraklarının da aralarında olduğu paylaşımı ile ilgili haber dikkat çekicidir. Cenevre Baş Şehbenderliğinin Hâriciye Nezâreti'ne gönderdiği genel 2765 ve özel 188 numaralı habere göre gizli antlaşmalardan birisi olan Saint-Jean-de Maurienne konferansında Suriye askerî harekâtına Fransızlar ile İtalyanların da katılması ile Memâlik-i Osmaniyye'nin ne şekilde kendi aralarında taksim edileceğine ilişkin *Journal de Geneve* gazetesinin 4 Mayıs 1917 tarihli ve 122 numaralı nüshasında görülen makalenin yazılı olarak bildirilmektedir (BOA. HR. SYS. / 02434.00058.001./M. 04.05.1917).

Siyonist akımların 1897 yılından itibaren Filistin coğrafyasını ele geçirme faaliyetleri olmuştur (Nedim, 1995, s.2). Osmanlı Ordusu 2. Şube tarafından Hâriciye Nezâreti'ne gönderilen 12.05.1917 tarih ve 40815/2963 numaralı yazıda ailesiyle Kudüs'te ikamet eden Espira ismindeki şahsın Siyonizm için sürekli olarak çalıştığı belirtilmektedir (BOA. HR. SYS. / 02267.00068.001./M. 12.05.1917). Bu tarihlerde İngiltere Siyonizm'i açıkça desteklemekte ve bir Yahudi devleti kurulması fikrini taşımaktaydı (Marriott, 2014, s.166). Bu ailenin sürekli olarak bu tür faaliyetlerde bulunarak fesatlık yaptığından dolayı Kudüs ve Suriye'den çıkmak şartıyla arzuladığı yerde serbest olarak yaşayabilecekleri ifade edilmiştir. Bunun üzerine aile fertleri ile birlikte Eskişehir'e gönderilmiştir. Ailenin Avusturya tebaasından oldukları Avusturya sefaretinden gelen bilgi doğrultusunda tescil edilmiştir (BOA. HR. SYS. /02267.00068.001./M.12.05.1917).

Sofya'dan 25.08.1917 tarihli ve 8655 numaralı gönderilen bir istihbarat raporunda Siyonist Cemiyet'in Arz-ı Filistin hakkındaki tasavvuru / düşünceleri ele alınmaktadır. Bu rapora göre; Siyonist Cemiyeti'ne mensup büyük bir bankerin Sofya'ya gelerek buradaki Siyonist Cemiyeti azasıyla görüştüğü ve adı geçen şahsın Sofya'daki yetki sahibi olan bazı Bulgarlar ile de temasta bulunduğundan bahsedilmektedir. Avrupa'daki Siyonist Hareketinin Arz-ı Filistin'e bir muhtariyet verildiği takdirde Osmanlı Hükümeti'ne iki milyar frank tutarında bir meblağı ödeyeceğini beyan etmiştir. Bu hususu görüşmek ve müzakerelerde bulunmak üzere de Bulgarlardan bir iki kişinin 'Rical-i Hükûmet-i Osmaniye' ile görüşmelerde bulunmak üzere Dersaadet'e gitmek fikrinde bulunduklarını sözüne güvenilir bir kaynaktan aldığını haber vermektedir (BOA. HR. SFR. 04.00286.00094.001./ 25.08.1917).

İngilizlerin diplomatik olarak bir adım önde olmak için olumsuz propaganda yaptırımlarına ağırlık verdikleri görülmektedir. Nitekim; Osmanlı İmparatorluğu Hariciye Nezâretine 5596/791 sayı ve 20 Teşrin-i Sani sene (1)917 tarihli olarak gönderilen resmi yazıda bu konu ele alınmaktadır. Belgenin solunda 'Harb-i Umûmi Harekâtı Askeriye' ifadesi yer almaktadır. 'Arz-ı Filistin hakkında melfuf' ifadesiyle Filistin'de İngilizler tarafından başarılı olunmuş gibi olumsuz propagandaların icra edildiğinden bahsedilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu ordusuna karşı düşmanların özellikle Arz-ı Filistin'de başarılı oldukları yolunda parlak ilanlar ile kamuoyunu kendi taraflarına çekmek için gelişen olayları olduğundan büyük göstermek suretiyle alan ve mevzi kazanmaya çalıştıkları dillendirilmektedir. Osmanlı ordusunun başarısız olduğu ve geri çekilmeye başladığı haberleri yayılmak suretiyle diplomatik anlamda mevzi kazanmaya çalışmaları için sürekli bu yolda beyannameler kaleme aldıkları da belirtilmektedir (BOA. HR. SYS. 02113.00012.015 (M. 10.11.1917).

1917 yılı içerisinde 'İngilizlerin Filistin ile Mezopotamya'daki ordularının birleştirilmesinin savaş palanlarının gereği olduğu şeklinde yabancı gazetelerde çıkan haberden öğrenilmektedir. Savaşın bunalımlı bir safhasında Avrupa'da bu haberlerin gazete sütunlarına taşınması son derece dikkat çekicidir (BOA. HR. SYS. /02443.00025.002./M. 14.11.1917). İngiltere için Filistin etkin olan plana göre Süveyş ve Ortadoğu'daki diğer İngiliz çıkarları için bir kale olarak kullanılacak bölge anlamına gelmekteydi (Fisher, 1959, s.378) Osmanlı Orduyu

Hümâyûnu 2. şubesi tarafından Hariciye Nezareti'ne gönderilen 10.11.1917 tarih ve 49482 numaralı Başkumandan vekili namına imzasıyla düzenlenen bir istihbarat raporunda mukaddes şehir Kudüs'e karşı yeni bir taarruz hazırlığı olduğu belirtilmektedir. Osmanlı Orduyu Hümâyûnu bu istihbaratı İsviçre kaynaklı olarak belirtmektedir. Suriye'de İngilizler tarafından Kudüs'e karşı yeni bir harekatın icra edileceği şayiasının da dile getirildiği ifade edilmektedir. Ayrıca aynı raporda Basra'da Arap meşayihinin (şeyhler) Irak hükümdarlığı konusunda İngilizlerle müzakerelerinin devam ettiği bilgisi de yer almaktadır. İngilizlerle müzakere etmek üzere içtima / toplantı düzenleyecekleri ve bu içtimada Basra'yı talep edecekleri de belirtilmektedir (BOA. HR. SYS. 02113.00012.002 (M. 10.11.1917).

Osmanlı resmi bilgilerine göre Ocak 1918 tarihinde Osmanlı ordularının ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin'de bulunan konumuna ve egemenliğine karşı tehditler bulunduğu iddia edilmektedir. Bu duruma karşı daha tedbirli olunması ve bu hususta gerekenler neler ise yapılması konusuna önem verilmesi istenilmektedir (BOA. DH. KMS. / 00046.1.00029.001./ H.26.03.1336/M. 9 Ocak 1918).

Mart 1918 tarihinde İngilizlerin gerek Anadolu'da gerekse de Filistin, Suriye, Beyrut, Halep'te istihbarat çalışmalarına ağırlık verdikleri görülmektedir. Osmanlı Babıali Nezâreti Emniyeti Umumiye Müdîriyeti gönderdiği özel ve çok gizli mahreçli şifre telgraf ile Suriye, Beyrut, Halep Adana Vilâyetleriyle Cebel-i Lübnan Teke ve Menteşe mutasarrıflıklarını özel olarak uyarmaktadır. Alınan istihbarata ait bilgilere dayanarak Anadolu'nun güney sahilleri ile Suriye ve Filistin'de faaliyette bulunmak ve Osmanlı ordusunun kuvveti ve miktarıyla diğer özellikleri hakkında bilgi toplamak üzere İngilizlerin mister Ombilus başkanlığı altında bir istihbarat heyeti oluşturulduğu bilgisi bu birimlere bildirilmiştir. Mısır'da biri Araplardan diğeri Musevilerden oluşan iki şube ile Kıbrıs Adası'nda faaliyette bulunan diğer bir şube bu heyete bağlı olarak çalışmaktadır. Bu heyetler özellikle vapurlarla sahillere casuslar göndermektedirler. Siyonist Museviler, Araplar ile Osmanlı Hükûmeti'ne muhalif Müslüman Araplar tarafından toplanılan bilgiler bu heyete bildirilmektedir. Her suretle teyakkuzda bulunulacak ve içeride İngilizler hesabına bilgi toplayanlar ve istihbarat faaliyetinde bulunanlar hemen derdest edilerek merkeze bilgi verilecektir (BOA. DH. ŞFR./ 00085.00177.001./H.07.06.1336/M.20.03.1918). Özellikle 1916 yılından itibaren Hicaz'da başlayan isyanlardan Filistin de etkilenmişti (Hale, 2003, s.26-27).

Osmanlı İmparatorluğu Dâhiliye Nezâreti Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına yaklaşıldığı sıralarda gerek ordudaki subay ve askerler gerekse de sivil olarak görev yapan sanayici ve tüccar olan Yahudi cemaatine mensup kimselerin tamamına yakınının Siyonist örgütlerle temasta olduklarının tespit edildiğini ve bunlara karşı son derece dikkat olunması konusunda bilgi vermektedir. Dâhiliye Nezâreti Emniyeti Umumiye Müdürlüğünden Ulukışla Emniyet Müfettişliğine 'mühim' başlıklı 19 Mayıs 1918 tarih ve 7 numaralı resmi bir belge gönderilmiştir. Yafa subay okulundan mezun olup subay adayı olarak göreve başlayan askeri sınıf mensuplarının sanatıyla veya tercüman olduğu için bu görev ile Osmanlı ordusunda istihdam edilmiş Yahudilerin tamamının Siyonist cemiyetlere mensup olduğunu bildirmektedir. Gizli olarak casusluk yaparak elde ettikleri bilgileri bu Siyonist örgütlere aktardıklarının tespit edildiğini ifade etmektedir. Bunların yanında Suriye ve Filistin havalisinde bulunan Avusturya ordusu adıyla bölgeye intikal etmiş ancak Musevi olan askerlerin de benzer şekilde edindikleri bilgileri bu tür örgütlere hemen gönderdiklerinin kesin olarak tespit edildiğini bu bakımdan kesin surette bunlara güvenilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Ticaret ve sanayide görev yapan benzer Yahudilerinde bu cemiyetlerle alakalı olmaları ihtimaline karşı teyakkuz halinde olunmasını önlem olarak belirtmektedir (BOA. DH. EUM. SSM. /00056.00047.001./H.08.04.1336/19.05.1918).

Filistin'de bulunan bazı ülke tebaasına mensup ailelerin burada 'fesat' ile karışıklık çıkarttıkları anlaşıldığından bu gibilerin memleket dışına çıkartılmasının yararlı olacağı belirtilmektedir. Sadaret makamından Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen 12 Mayıs 1333 tarih ve 40815/2963 numaralı tezkireye ek olarak bir resmî belge daha kaleme alınmıştır. Buna göre; Filistin'de Siyonizm fesadını yaymak için yaşayan Avusturya tebaasından Espira ailesinin burada kalmasının uygun olmadığı belirtilmektedir (BOA. DH. EUM. SSM. / 0010.00112 / H.29.07.1335/M.21.05.1917). Bu ailenin Avusturya'ya gönderilmesi halinde memleketin bir fesattan kurtulacağı hakkında dördüncü ordu komutanlığının bilgi verdiğinden Hâriciye Nezâreti'ni bu konu ile sorumlu olmak üzere şahsın ve ailesinin ülke dışarısına çıkartılmasının yararlı olacağı ifade edilmektedir (BOA. DH. EUM. SSM. /00010.00112.001. /H.29.07.1335/M.21.05.1917).

1918 yılı mayıs ayında düşman istilası altında bulunan Hicaz ve Filistin civarında Türk askerlerinin yardıma muhtaç bir halde bulunduklarından ne şekilde ulaşılabilecekleri ve yardım yapılabileceği konusunun İngiltere Hükûmeti ile görüşüldüğü görülmektedir (BOA. HR. SYS. / 0238. 00020. 002. / M.23.05.1918). Osmanlı Hükûmeti'nin yardıma muhtaç halde kalan asker ailelerine ne şekilde yardım edilebileceği hususunda yoğun diplomatik temaslarda bulunduğu da anlaşılmaktadır (BOA. HR. SYS. / 02138.00002.001).

İngiltere, bir yandan savaşa devam ederken diğer yandan da asker sevkiyatını artırmaktaydı. 21 Mart 1918 Alman taarruzuna kadar İngiltere'nin Arz-ı Filistin'e asker sevkiyatına devam ettiği ve bu askerleri beş süvari kısmına ayırdığı anlaşılmaktadır. İngilizlere destek olmak üzere Avrupa'da bulunan Yahudi toplumunun da harekete geçerek süratli olarak Filistin'de bulunan Musevilerin silahaltına alınması için teşebbüste bulunulduğu görülmektedir (BOA. HR. SYS. / 02453.00054.001./M.29.05.1918). Nitekim gelişmeler üzerine Osmanlı İmparatorluğu Kopenhag Sefâretinden Hâriciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey'e gönderilen resmi yazıda Avrupa'da yayımlanan basındaki bazı makalelerin özetleri takdim edilmektedir. Yazının sol üst kısmında kırmızı renkli kalem ile yazılmış 'Siyonist harekâtı hakkında bir makale' notu yer almaktadır. Makale başlığı "Birinci Dünya Savaşı" başlığını taşımaktadır. *Berlingske Tidende* gazetesinde makalesi yayınlanan ise Protestan piskopos Doktor Pulsen olup görüşleri aktarılmaktadır. Pulsen makalesinde, Birinci Dünya Savaşı sonrasında artık bir Yahudi Hükûmeti kurulmasının uygun zemininin ortaya çıkmaya başladığından bahsetmektedir. Bu bölgeye Musevi nüfus göndermesinin önemi vurgulanarak bu amaçla lisanları az çok Almanca olan Galiçya, Ukrayna ve Romanya Musevilerinin gönderilmelerinin uygun olacağı belirtilmektedir. Siyonist Merkez Komitesinin Berlin'de bulunduğu ve dolayısıyla Alman Hükûmeti nezdinde nüfûz sahibi olacağı üzerinde durulmaktadır (BOA. HR. SYS. / 02453.00066.001.31.05.1918). XIX. yüzyılın sonlarında 1890 yıllarına gelindiğinde Avrupalı Yahudilerin yoğun çalışmaları neticesi pek çok Yahudi Filistin Bölgesi'ne göç ettiler (Trumpener, 1999, s. 139).

26 Eylül 1918 tarihli bir istihbarat raporuna göre Irak ve Filistin'deki İngiliz ordusu için İtalya'dan bu günlerde pek çok levazım gönderilmektedir. Mühimmat ile tren ve köprü levazımatı, kamyon, otomobil aksamı ve saireden oluşan bu gibi malzemelerin Napoli Limanı'ndan hareketle intikalinin sağlandığı bildirilmektedir. Diğer yandan Napoli Limanı'nda gemiler içerisinde İngiliz askerlerine de tesadüf olunduğu belirtilmektedir (BOA. HR. SYS. / 02459. 00006. 002. / M.28.09.1918). Osmanlı İmparatorluğu orduları kendilerinden daha güçlü olan İngiliz güçleri karşısında yenilgiye mahkûm olmuştu (Hale, 2003, s.27).

Savaşın sonlarına doğru Filistin'de Yahudi askeri teşkilatlanmasına ilişkin haberler batı kamuoyunda yayınlanmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu Lahey Sefareti'nden Hariciye Nazırı Şemsi Bey'e gönderilen 20.09.1918 tarih ve 6675/259 numaralı yazıda bu konu hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Filistin'deki Yahudi teşkilatı askeriyesine dair malumat başlığı

altında; Lahey'de Moodiseh Corresfao Undentie Burzeau'ya Yafa'dan gönderilen bilgilere göre, Nicuwe Rotterdamsche Courant gazetesinin bugünkü tarihli nüshasında yazılan haberde Filistin'deki Yahudi teşkilatı askeriyesine dair bazı izah edilmesi gerekli bilgilerin fransızca sureti tercümesi üç nüsha olarak takdim kılındığı ifade edilmektedir (BOA. HR. SYS. 02458.00052.001./20.09.1918).

Osmanlı İmparatorluğu Lahey Sefaretinden 24.08.1918 tarih ve 6603/224 numaralı ve Hâriciye Nâzırı Devletli Nesimi Beyefendi Hazretlerine hitabıyla gönderilen yazının sol üst tarafında kırmızı kalem ile 'Filistin Musevilerinin askere yazıldıklarına dair evrak' başlıklı kısa bir not düşülmüştür. Filistin'de bulunan Museviler askerlik hizmetini yerine getirmek için kayıt olmaya başlamışlardır. Bu haber Londra'dan gönderilen telgraf ile de sabit olmuştur (BOA.HR.SYS.02456.00021.001./M.24.08.1918). Dâhiliye Nezâretinden Nazır İsmail Beyefendi Hazretlerinden Talat Paşa Hazretlerine gönderilen belgede Filistin Bölgesi'ne önemli miktarda bir kuvvetin gönderilmesinin lüzumuna işaret edilmektedir. Aksi takdirde Halep ve Adana civarlarının da önemli derecede olumsuz etkilenebileceği hususunun altı çizilmektedir (BOA. DH. KMS. / 00048.00064.002./H. 24.12.1336/M.30.09.1918).

Filistin Cephesi'nin de bulunduğu Birinci Dünya Savaşı 1918 yılında sona ermiş ve Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Dâhiliye Nezâreti Kalemi Mahsus Müdüriyetinden bütün vilayetler ve sancaklara gönderilen telgraf ile İtilaf Devletleri ile bir mütareke metni akdedildiği belirtilmektedir. Mütareke metninin ekte tebliğ edildiği belirtilerek antlaşma hükümlerine uyulması gerektiği tebliğ edilmektedir (BOA. DH. KMS. / 00048.00093.019./H.29.01.1337/M.04.11.1918).

Birinci Dünya Savaşı'nda Beyrutlu Şehitler

Çalışmada kullanılan Millî Savunma Bakanlığı verilerinden hareketle Beyrut nüfusuna kayıtlı olan askeri personel ele alınmıştır (Şehitlerimiz, C.V, 1998, s.195-198; (https://www.msb.gov.tr/SehitBilgiKapisi/SehitListesiErişimT. 20 Nisan 2024).). K: Kolordu, F: Fırka, A: Alay, T: Tabur, B: Bölük, Kolağası: Kıdemli Yüzbaşı, Nefer: Er, Zabit Namzedi: Yedek Subay Adayı anlamlarını taşımaktadır.

Tablo 1: Birinci Dünya Savaşı'nda Filistin Cephesi'nde Beyrutlu Şehitler

Adı	Baba Adı	Doğum Tarihi	Sancağı	Sınıfı	Rütbesi	Şehadet Tarihi	K	F	A	T	B
Abbas	Mustafa	1868				23/09/1333					
Abbas	Sait	1887	Nasıra	Piyade	Nefer	19/02/1333			31	2	7
Abdulfettah	Mehmet	1885	Hayfa			03/10/1333					
Abdulhafız	Mehmet Sani	1892			Nefer	28/06/1331	8		130	3	1
Abdulhafız Efendi	Mehmet			Tabip	Kolağası	17/09/1333		53			
Abdulkadir	Reşit	1891			Nefer	04/12/1332					
Abdulkerim	Ali	1898	Sayda		Nefer	12/01/1333			138	1	3
Abdulkerim	Hamit	1889	Safed	Piyade	Nefer	25/05/1333	22	3	31		
Abdullah	Mehmet	1890	Safed		Nefer	18/11/1331	8		80	1	3
Abdurrezzak	Mehmet	1892	Akka		Nefer	10/02/1333					
Abdurrahman	Ömer	1893	Akka	Piyade	Nefer	20/11/1331	8		73	2	
Abdurrahman	Sadettin	1892				29/09/1332					
Ahmet	Ganum	1874	Akka		Çavuş	21/11/1331	8	25	74	1	4
Abidin	Yusuf	1882	Nasıra			15/01/1333					
Ahmet Edip Efendi	Şeyh Edip				Yüzbaşı	28/09/1333			158	4	14
Ahmet	Abdülnebi		Gazze	Piyade	Nefer	21/11/1330	8		74	2	7

Ahmet	Sait	1891	Akka		Nefer	24/04/1333	8			2	
Ali	Muhittin	1895	Sayda		Nefer	19/06/1333					
Ali	Halil	1895	Sayda		Nefer	25/09/1332			67	1	3
Ali	Yasin	1883	Akka	Piyade	Nefer	20/11/1331	8		74	2	7
Ali	Muhammet Osman				Nefer	17/06/1333	8		81	1	3
Behçet	Sadin	1894		Piyade	Nefer	25/05/1333			79	3	2
Cuma	Muhammet				Nefer	09/05/1332					
Ganum	Halil Ahmet	1874	Akka	Piyade	Nefer	20/11/1331	8		74	1	4
Dip	Zeyyap Atuni	1896			Nefer	19/02/1333	22	3	138	1	3
Ferhat	Asi		Taberiye	Piyade	Nefer	21/11/1330	8		74	1	3
Hasan	Hüseyin	1891	Hayfa		Nefer	27/06/1331	8		130	3	1
Halil	İbrahim	1892	Sayda	İstihkam	Nefer	18/03/1333					1
Hasan	Ali	1882	Sayda	Piyade	Nefer	24/09/1333	3		143	2	
Hasan	Mahmut	1891	Hayfa		Nefer	30/03/1334			23	1	1
Hüseyin	Mehmet Hadi	1891	Sayda		Nefer	29/06/1331	8		130	3	1
Hasan	Mehmet	1894	Akka	Piyade	Nefer	28/10/1333	3		58	2	
Hasan	Salih	1891	Hayfa		Nefer	01/08/1331	8		130	3	4
Hüseyin	Abdurrezzak Ahmet	1892		Piyade	Nefer	01/05/1333	8		163	3	10
Hasan	Musa	1882	Nasıra		Nefer	21/11/1331	8		73	1	2
İbrahim	Abdullah Abid	1899			Nefer	03/10/1333		53		12	5
İbrahim	Ali	1879	Sur			02/10/1333					
İbrahim	Ahmet	1885		Piyade	Nefer	22/02/1333	22	53	163	2	6
İbrahim	Ahmet Ali	1896	Sayda		Nefer	00/00/1332	8		79	3	11
İbrahim	Seydi	1898			Nefer	17/06/1332	8		81	3	3
Mahmut	Ahmet	1896		Piyade	Nefer	20/02/1333			32	3	9
Mehmet	Halil	1895		Piyade	Nefer	11/08/1332	8				
Mahmut	EbulKasım Abdurrezzak	1897	Hayfa		Nefer	31/01/1333	8		162	2	8
Mahmut	Avde	1888	Hayfa	Piyade	Nefer	26/01/1333	22	53	79		
Mahmut	Said				Nefer	07/09/1332					
Mehmet	İbrahim Avad	1884	Hayfa		Nefer	20/11/1331	8		74	1	3
Muhammet Ali	Reşor Karot	1889			Nefer	18/05/1332					
Mehmet	Salih	1887	Hayfa	Piyade	Nefer	26/01/1333	22	53	79		
Mehmet	Udi	1874	Akka		Nefer	07/06/1334	8		191	2	2
Mehmet Ali	Cemil	1884			Nefer	26/10/1333					
Mehmet Hamza Efendi	Hacı Yakup Kallavi	1894	Akka	İhtiyat	Zabit Namzedi	02/09/1333			163	1	3
Muhammet Ali	Şemsettin	1891	Mercu'un		Nefer	04/07/1332					
Muhammet Rıza	İbrahim	1882			Nefer	10/03/1331	8				1
Muhammet Sait	Yusuf	1899	Sayda		Nefer	17/06/1333					
Mustafa	Mehmet	1883		Piyade	Nefer	21/11/1331	8	25	74	1	1
Musa	Mustafa	1884	Akka	Piyade	Nefer	14/08/1333			32	1	2
Nasrettin	Mehmet Nihan	1895			Nefer	20/09/1332					
Münip Efendi	Abdurrahman			Hesap Memuru	Askeri Memur	03/09/1333		27			
Reslan	Muhammet	1884			Nefer	17/06/1333					

Nazım	Musa	1898	Akka		Nefer	01/12/1333			143	1	
Necip	Esat Hasan	1878	Nasıra	Piyade	Nefer	21/03/1333				8	1
Sait	Hasan Hüseyin	1877	Taberiye	Piyade	Nefer	21/11/1331	8	25	74	1	3
Rıdvan	Halil	1894	Sayda		Nefer	01/06/1334	3		21	4	14
Sait	Ahmet	1884	Sayda	Piyade	Nefer	26/01/1333	22	53	79	1	4
Sait Halil	Mehmet Kasım	1888		Piyade	Nefer	20/11/1331	8		74	2	7
Salih	Abdulfettah	1889	Hayfa	Piyade	Nefer	26/01/1333	22	53	79		
Süleyman	Mehmet Cabir	1882	Taberiye	Piyade	Çavuş	20/11/1331	8		74	1	3
Sait	Ahmet	1877		Piyade	Nefer	20/11/1331	8		74	2	5
Sait	Yusuf	1885			Nefer	27/10/1332					
Sait	Mahmut Abdülhalık		Cenin		Nefer	21/11/1330					
Şemade	Ahmet Saka	1878		Piyade	Nefer	20/11/1331	8		73	1	1
Tevfik	Mehmet	1895		Piyade	Nefer	03/03/1333	22	3	138	1	2
Tevfik	Muhammet				Nefer	17/06/1333					

Birinci Dünya Savaşı'na katılan askeri personelin sadece Filistin Cephesi'ne iştirak edenler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bağlı oldukları kaza/sancak merkezi olarak bilinmeyenlerin oranı (31) %42.46'dır. Bunları sırasıyla Akka (11)%15.06, Sayda (10) % 13.69, Hayfa (9) %12.32, Nasıra (4) %5.47, Safed (3) %4.10, Taberiye (3) %4.10, Mercu'un (1) %.36 ve Sur (1) %1.36 oranları ile takip etmektedir. Mahalle ve köylere göre dağılımda ise sadece üç yerleşim yerinin ismi bulunmaktadır. Beyrut'a bağlı Harret-i Şarki, Nursi ve Beyrut Vilayeti Hayfa Sancağı Taberiye yerleşim yerleridir.

Sınıflarına göre dağılım ise bilinmeyenlerin oranı (43) %58.90'dır. Piyade (26) 35.61 askeri personeli mevcut olup, hesap memuru (1) %1.36, ihtiyat (1) %1.36, istihkâm (1) %1.36 ve tabip (1) %1.36'dır. Rütbelerine göre dağılım oranları nefer / er (62) %84.93 gibi büyük bir orana sahiptir. Bilinmeyen (4) %5.47, çavuş (2) %2.73, askeri memur (1) %1.36, kolağası (1) %1.36, yüzbaşı (1) %1.36, yedek subay adayı (1) %1.36'dir.

Şehit askeri personelin doğum tarihlerine göre dağılımında yıl bazında dağılım genişlemektedir. Şehitlerin doğum tarihlerinde bilinmeme oranı (8) %10.95'dir. 1891 doğumlu(7) %9.58, 1882 doğumlu(5) %6.84, 1884 doğumlu(5) %6.84, 1892 doğumlu (5) %6.84, 1895 doğumlu (5) %6.84, 1894 doğumlu (4) %5.47, 1874 doğumlu (3) %4.10, 1883 doğumlu (3) %4.10, 1885 doğumlu (3) %4.10, 1887 doğumlu (3) %4.10, 1889 doğumlu (3) %4.10, 1896 doğumlu (3) %4.10, 1898 doğumlu (3) %4.10, 1877 doğumlu (2) %2.73, 1878 doğumlu (2) %2.73, 1888 doğumlu (2) %2.73, 1899 doğumlu (2) %2.73, 1868 doğumlu (1) %1.36, 1879 doğumlu (1) %1.36, 1890 doğumlu (1) %1.36, 1893 doğumlu (1) %1.36 ve 1897 doğumlu (1) %1.36 askeri personel mevcuttur.

Askeri personelden şehadet yerlerine göre dağılımda önemli kısmının Kanal Muharebesi'nde (13) %17.80 hayatını kaybettiği anlaşılmaktadır. Beyrut Merkez Hastanesi (11) %13.69, Gazze Cephesi'nde (9) %12.32, Babtoma Vatan Cerrahi Hastanesi (8) %10.95 ve Urfa çarpışmasında (4) %5.47, %1.36, 11. Nizamiye Fırkası Seyyar Hastanesi (1) %1.36, 3. Gazze Meydan Muharebesi (1) %1.36, 35. Seyyar Hastanesi (1) %1.36, 53. Fırka Sıhhiye Bölüğü Hastanesi (1) %1.36, 8. Kolordu Beyrut Mevki Hastanesi(1) %1.36, 8. Kolorduya merbut Babtoma Vatan Cerrahi Hastanesi (1) %1.36, Akabe (1) %1.36, Amman Hastanesi (1) %1.36, Amman Muharebesi (1) %1.36, Beyrut Mevki Hastanesi(1) %1.36, Beytüre'l-tahta (1) %1.36, Beyt-i nuba'da (1) %1.36, Elcib Muharebesi (1) %1.36, Fevka Meydan Harbinde (1) %1.36, Gazze'de ileri mevzide (1) %1.36, Gazze'nin kuzeyinde (1) %1.36, Halep Aziziye

Hastanesi (1) %1.36, %1.36, İhtiyat mahallinde (1) %1.36, Kudüs 1. Vatan Hastanesi (3) %4.10, Menzil istasyonunda Arap tarafından (1) %1.36, Meydan Harbi (1) %1.36, Meydan-ı Salih Hastanesi (1) %1.36, Mülga Seyyar 50 Yataklı Hilal-i Ahmer Hastanesi (1) %1.36, Şam Cerrâhi Hastanesi (1) %1.36, Ummu'l-dikil'e yapılan tayyare bombardımanında (1) %1.36'dır. Şehitlerin şehadet tarihlerine göre dağılımında sırasıyla 1333 yılında (37) %50.68, 1331 yılında (18) %24.65, 1332 yılında (12) %16.43, 1334 yılında (3) %4.10 ve 1330 yılında (3) %4.10'dur. Filistin cephesinde baştabip tarafından verilen bir rapora göre yaklaşık 10.000 asker hastanelerde bulunuyordu. Bunlar arasında yaralılar az olup iklim koşulları, giyecek ve yiyecek yetersizliğinden kaynaklı bağırsak hastalıklarından yatıyorlardı (Balcı, 2006, s.112). Savaş bölgesinde kimse ayakta duracak durumda değildi. İnce çarıklar askerlerin yara içindeki ayaklarından parça parça dökülüyordu. Düşüp kalanlar soyguncu Araplara yem oluyordu (Guhr, 2007, s.202) . Ordudaki büyük kayıpların bunların yanı sıra bölge koşullarının olumsuzluğundan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Haberleşme imkanları yetersiz, geniş coğrafi sahada yolların olmayışı, düşman tavırlı yerli halkın askerlere saldırması insan zayiatını artırmaktaydı (Sanders, 2014, s.390).

Şehit askeri personelden ismi bilinmeyen bulunmamaktadır. Hasan (6) %8.21, İbrahim (5) %6.84, Mahmut (4) %5,47, Mehmet (4) %5,47, Sait (4) %5,47, Ali (3) %4,10, Muhammet Ali (2) %2.73, Abbas (2) %2.73, Abdulhafız (2) %2.73, Abdulkerim (2) %2.73, Abdurrahman (2) %2.73, Ahmet (2) %2.73, Hüseyin (2) %2.73 en yüksek kullanım oranına sahip olup dini çerçevede verilmiş isimler olması önemlidir. Abdulfettah, Abdulkadir, Abdullah, Abdurrezzak, Abidin, Ahmet Edip Efendi, Aliya Behçet, Cuma, Dip, Ferhat, Ganum, Halil, Sait, Mehmet Ali, Mehmet Hamza Efendi, Reslan, Tevfik, Muhammet Rıza, Musa, Mustafa Münip Efendi, Nasrettin, Nazım, Necip, Rıdvan, Sait Halil, Salih, Süleyman, Şemade, Tevfik, Hasan, Muhammet Sait ise (1) %1,36 oranında isim verilmiştir (https://www.msb.gov.tr/SehitBilgiKapisi/SehitListesiErişim. T. 20 Nisan 2024).

Sonuç

Filistin tarihi çağlar boyunca önemli bir coğrafya olmuştur. Stratejik ve jeopolitik açıdan sahip olduğu önem günümüzde de geçerliliğini devam ettirmektedir. İslam dünyası için Hicaz Bölgesi'nden sonra ikinci büyük öneme sahip Kudüs şehrinin bu bölgede bulunması bu önemi daha da artırmaktadır. Filistin coğrafyası bu bakımdan tarihi süreç içerisinde Doğu ile Batı arasında büyük mücadelelere sahne olmuştur. Bu coğrafyanın elde tutulması büyük devletler için birer saygınlık unsuru sayılmıştır. Ayrıca burada bulunan kutsal yapıların korunması, bakım ve onarımlarının yapılması, ziyaret için her an açık tutulmasının sağlanması bu bölgeyi elinde bulunduran egemen devletlerin dikkat ettikleri unsurlar olmuştur.

Büyük devletlerin Osmanlı İmparatorluğu üzerinde nüfûz kurma mücadeleleri sonrasında ortaya çıkan Birinci Dünya Savaşı dünyanın o güne kadar gördüğü en büyük savaşlardan birisi olmuştur. Bu savaş içerisinde Osmanlı İmparatorluğu pek çok cephede savaştığı gibi bunlardan birisi de Filistin Cephesi olmuştur. Bu çerçevede Birinci Dünya Savaşı içerisinde Siyonizm faaliyetlerinin sürekli artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu cephede yürütülen diplomatik çabalar resmi belgelere göre ele alınmaya çalışılmıştır. Savaş devam ederken özellikle Siyonizm bazında siyasal fikirlerde belirgin bir artış gözlenmektedir. Filistin Cephesi'nde yaşanan kayıplar savaşın bir başka gerçeğini gözler önüne sermektedir. Osmanlı İmparatorluğu açısından önemli insan kayıplarının yaşandığı bu cephede Beyrutlu şehitlerin niteliksel analizi yapılmaktadır. Şehit isimlerinde genellikle dini motifli isimler kullanılmıştır. Üçü dışında lakap kullanılmamıştır. En fazla kayıp sırasıyla Akka, Sayda, Hayfa, Nasara, Safed, Taberiye, Mercu'un ve Sur kazalarından olup yaş aralıkları 18 ile 24 yaş grubundandır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yahudilerin devlet kurmak için yoğun siyasi ve diplomatik faaliyetleri bulunmaktadır. Batılı Devletlerin bu göçleri desteklemeleri bölgedeki yerleşme ve kolonileşme çalışmalarına yeni bir ivme kazandırmıştır. Sürekli olan göçler bölgedeki Yahudi nüfusunun önemli ölçüde artması ile sonuçlanmıştır. Tarım kolonilerinin kurulmasıyla üretim artmış ve yaşam alanları oldukça genişlemiştir. Birinci Dünya Savaşı içerisinde Araplarında Yahudiler gibi benzer şekilde bağımsız devlet kurmak için çalışmalarının arttığı görülmektedir. Batılı Avrupa Devletleri Yahudilere olduğu gibi Araplara da bağımsız devlet kurmak için vaatlerde bulunmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş içerisinde olumsuz propaganda ile de karşılaştığı görülmektedir. Siyonizm amaçlı faaliyet gösteren şahıs ve aileler Filistin Bölgesi'nden alınarak başka yerleşim yerlerine gönderilmişlerdir.

Kaynakça

Ahmed, S. (2008). *Şark meselesi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Akçura, Y. (1988). *XVIII. ve XIX. asırlarda Osmanlı devletinin dağılma devri,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akdağ, M. (2010). *Yakınçağ dönemi Avrupa tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi.

Akgündüz, A. (2008). *Pax Ottoman Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Yönetimi,* İstanbul: Timaş Yayınları.

Akşin, S. (2006). *Ana çizgileriyle Türkiye'nin yakın tarihi: 1789-1980,* Ankara: İmaj Yayıncılık.

Akşin, S. (2014). *Kısa 20. yüzyıl tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Armaoğlu, F. (1989). *Filistin meselesi ve Arap-İsrail savaşları: 1918-1988,* Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Armaoğlu, F. (1997). *19. yüzyıl siyasi tarihi: 1789-1914*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ataöv, T. (19 79). The Palestine Question and Turkey, (ss.15-31), 34(1), Ankara: *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.*

Balcı, R. (2006). *Osmanlı'yı yıkan cephe Filistin,* İstanbul: Nesil Tarih Yayınları.

Berg, B. L. & Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri,* (Ed. Hasan Aydın), Konya: Eğitim Yayınevi.

Birinci dünya harbinde Türk harbi: Sina-Filistin cephesi harbin başlangıcından ikinci Gazze muharebeleri sonuna kadar, (1979). IV(1), Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.

BOA. DH. EUM. SSM. Dâhiliye Emniyeti Umumiye Müdüriyeti Seyrüsefer Kalemi

*BOA. DH. EUM. SSM./*00010.00112. 001./H.29.07.1335/M.21.05.1917.

BOA. DH. KMS. Dâhiliye Kalemi Mahsus

*BOA. DH. KMS./*00046.1.00029.001.H.26.03.1336/M. 9 Ocak 1918.

*BOA. DH. KMS./*00048.00064.002.H. 24.12.1336/M. 30 Eylül 1918.

*BOA. DH. KMS./*00048.00093.019./H.29.01.1337/M. 4 Kasım 1918.

*BOA. DH. KMS./*00048.00093.021./H.29.01.1337/M. 4 Kasım 1918.

BOA. DH. ŞFR. Dâhiliye Şifre Kalemi

*BOA. DH. ŞFR./*00059.00121.001./M.28.12.1915.

*BOA. DH. ŞFR./*00085.00177.001./M.20.03.1918.

*BOA. DH. ŞFR.*00475.00009.001./10.06.1915.

*BOA. HR. SFR.*04./00285.00029.002./M.25.01.1917.

*BOA. HR. SFR.*04./00909.00100.001./M.25.01.1917.

BOA. HR. SYS. 02113.00012.002./10.11.1917.

BOA. HR. SYS. 02113.00012.015./10.11.1917.

BOA. HR. SYS. 02113.00012.015./M. 10.11.1917.

BOA. HR. SYS. 02334.00014.001./06.06.1916.
BOA. HR. SYS. 02458.00052.001./20.09.1918.
BOA. HR. SYS./02138.00002.001
BOA. HR. SYS./02267.00068.001./12.05.1917.
BOA. HR. SYS./0238.00020.002./23.05.1918.
BOA. HR. SYS./02432.00053.001./12.03.1917.
BOA. HR. SYS./02434.00058.001./04.05.1917.
BOA. HR. SYS./02443.00025.002./14.11.1917.
BOA. HR. SYS./02453.00054.001./29.05.1918.
BOA. HR. SYS./02453.00066.001./31.05.1918.
BOA. HR. SYS./02456.00021.001./24.08.1918.
BOA. HR. SYS./02459.00006.002./28.09.1918.
*BOA. HR. SYS.*02433.00008.001./28.03.1917.
BOA. HRT. h. Haritalar
BOA. HRT. h./00418.A.00001./H.13.02.1333/M.31.12.1914).
BOA. İ. HB./00175.00053.002./M.18.10.1915.
*BOA.DH. EUM. SSM./*00056.00047. 001./H.08.04.1336/M.19.05.1918.
BOA.HR.SFR. 04 Hariciye Sofya Sefareti
BOA.HR.SYS. Hariciye Siyasi
BOA.İ.HB. İrade Harbiye
Bostancı, I. I. (2006). *XIX. yüzyılda Filistin: idarî ve sosyoekonomik vaziyet,* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Çağatay, T. (1990). Modern aile ve sosyal problemleri, *Aile Yazıları II: Kültürel Değerler ve Sosyal Değişme,* (ss.95-141), Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
Djevad, A. H. (1978). *Yabancılara göre eski Türkler,* İstanbul: Yağmur Yayınları.
Engin, V. (2014). *Pazarlık,* İstanbul: Yeditepe Yayınları.
Erden, A. F. (2006). *Birinci dünya savaşında Suriye hatıraları,* (haz: Alpay Kabacalı), 2. Baskı,
Finkel, C. (2017). *Rüyadan imparatorluğa: Osmanlı imparatorluğunun öyküsü 1300-1923*, İstanbul: Timaş Yayınları.
Fisher, S. N. (1959). *The Middle East*. London: Routledge&Kegan Paul Ltd.
Frangipane, M. (2002). *Yakındoğu'da devletin doğuşu: Mezopotamya ve çevresinde güçlü aile yönetimlerinin devlet çarkına dönüşmesi,* (Çev. Z. Zühre İlkgelen), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
Georgeon, F. (1995). "Son Canlanış: 1878-1908", *Osmanlı imparatorluğu tarihi: XIX. yüzyılın başlarından yıkılışa,* Çev. Server Tanilli, (ss.175-216). İstanbul: Cem Yayınevi.
Guhr, H. (2007). Türklerle omuz omuza, (Çev. Eşref Özbilen), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*, (Çev. Petek Demir), İstanbul: Mozaik Yayınları.
https://www.msb.gov.tr/SehitBilgiKapisi/SehitListesi(Erişim. T. 20 Nisan 2024).
https://www.msb.gov.tr/SehitBilgiKapisi/SehitListesiErişim. T. 20 Nisan 2024.
İnalcık, H. (2011). *Kuruluş ve imparatorluk sürecinde Osmanlı: devlet kanun diplomasi,* İstanbul: Timaş Yayınları.
İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
Karpat, K. H. (1991). Ailede devletçi ve ferdiyetçi görüş, *aile yazıları: temel kavramlar yapı ve tarihi süreç,* Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
Karpat, K. H. (2014). *Kısa Türkiye tarihi: 1800-2012,* İstanbul: Timaş Yayınları.
Keçici, S. E. (2020). *Bilimsel araştırma yazma el kitabı,* Konya: Eğitim Yayınevi.

Kerestecioğlu, İ. Ö. (2007). Milliyetçilik: uyuyan güzeli uyandıran prensten frankeştaynın canavarına, *19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler,* (ss.307-350), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Köstüklü, N. (2013). "Balkan savaşları'ndan milli mücadele'ye 'şehitler' üzerine yapılacak bilimsel araştırmalarda metod ve kaynak meselesine dair bazı düşünceler", *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi araştırmaları I,* (ss. 37-50). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Köstüklü, N. (2006). "Balkan savaşları'ndan milli mücadele'ye şehitler üzerine yapılacak bilimsel araştırmalarda metod ve kaynak meselesine dair bazı düşünceler", Dokuzuncu askeri tarih semineri bildirileri II (22-24 Ekim 2003), (ss. 205-220). Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları.

Köstüklü, N. (2017). "Birinci dünya savaşı sosyal tarihinin yeterince bilinmeyen önemli bir kaynağı: vefâyâta mahsus vukûat defterleri", (ss. 19-25), (12)24, *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*.

Köstüklü, N. (2021). *Yakın dönem Osmanlı tarihi araştırmaları,* Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Lewis, B. (1996). *İslam dünyasında Yahudiler,* (Çev. Bahadır Sina Şener), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Lewis, B. (2004). *Modern Türkiye'nin doğuşu,* (Çev. Metin Kıratlı), 9. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Marriott, E. (2014). *Bir nefeste dünya tarihi,* (Çev. Egemen Yılgür), İstanbul: Maya Kitap.

Miller, B. C. (1996). *Aile Araştırma Yöntemleri,* (Çev. Dinçay Köksal), Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Nedim, Ş. M. (1995). *Filistin savaşı: 1914-1918,* (Çev. Abdullah Es), Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.

Ortaylı, İ. (2005). *İmparatorluğun en uzun yüzyılı*, İstanbul: Alkım Yayınları,

Ortaylı, İ. (2008). *Osmanlı'da değişim ve anayasal rejim sorunu,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Ortaylı, İ. (2012). *Yakın tarihin gerçekleri: Osmanlı'nın çöküşünden küllerinden doğan cumhuriyete,* İstanbul: Timaş Yayınları.

Ortaylı, İ. (2015). Asr-ı Tanzimat: Osmanlı 19. Yüzyılına Bakış, Erkan Tural & Selim Çapar (Ed.) *1864 vilayet nizamnamesi,* (ss. XII-XXI). Ankara: TODAİE Yayınları.

Osmanlı Filistin'i yer isimleri kılavuzu ve atlası: 1516-1917, (2020). İstanbul: İTO Yayınları.

Özkan, S. H. (2017). *Osmanlı devleti ve diplomasi,* İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Pitcher, D. E. (2001). *Osmanlı imparatorluğunun tarihsel coğrafyası,* (Çev. Bahar Tırnakçı), İstanbul: YKY Yayınları.

Price, C. (2008). *Türkiye'nin yeniden doğuşu,* (Çev. Bilal Çölgeçen), İstanbul: İkarus Yayınları.

Sanders, L. V. (2014). *Türkiye'de beş yıl,* (Çev. Eşref Bengi Özbilen), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Schilcher, L. (1998). Geç Osmanlı Suriye'sinde tahıl ekonomisi ve büyük ölçekli ticarileşme sorunu, *Osmanlı'da toprak mülkiyeti ve ticari tarım*, (Ed.Çağlar Keyder&Faruk Tabak), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şehitlerimiz: Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya, İstiklâl, Kore, Kıbrıs, İç güvenlik. (1998). Ankara: T.C. Millî Savunma Bakanlığı Yayınları.

Shaw, S. (1994). *Osmanlı imparatorluğu ve modern Türkiye,* (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul: E Yayınları.

Sinno, A. (2011). *Osmanlının sancılı yıllarında Araplar, Kürtler Arnavutlar: 1877-1881*, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları.

Skidelsky, E. & Skidelsky, R. (2014). *Ne kadarı yeterli,* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

T.C. Resmî Gazete, (2006). *5490 sayılı nüfus hizmetleri kanunu,* kanun no.5490, kabul tarihi: 25.04.2006, yayımlandığı resmî gazete, sayı: 26153, tarihi: 29 Nisan 2006.

Tanör, B. (2005). *Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri:1789-1980,* 15. Baskı, İstanbul: YKY. Yayınları.

Timur, T. (2010). *Osmanlı çalışmaları: ilkel feodalizmden yarı sömürge ekonomisine,* İstanbul: İmge Kitabevi.

Trumpener, U. (1999). Almanya ve Osmanlı imparatorluğunun sonu, (ss. 129-163), Ed. Marian Kent, *Osmanlı imparatorluğunun sonu ve büyük güçler,* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

Ünal, T. (2007). *Türk siyasi tarihi,* C. II, Ankara: Berikan Yayınevi.

Walder, D. *Çanakkale olayı*, (Çev. Firuz Aşkın), 1970: Milliyet Yayınları.

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi/Turkey A Modern History*, (Çev. Yasemin Saner Gönen), İstanbul: İletişim Yayınları.

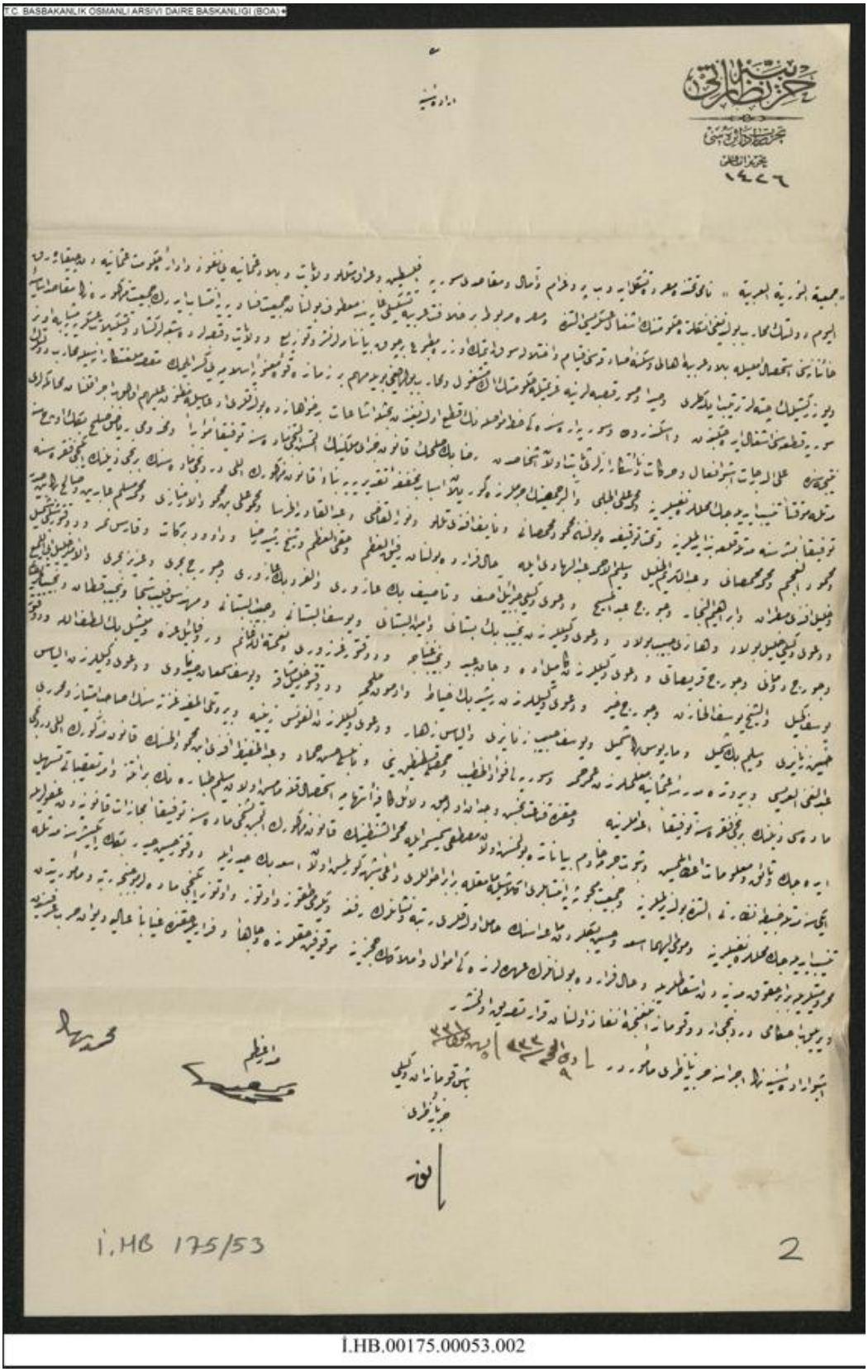

Belge 1: Filistin'in Osmanlı Devleti'nden ayrılması için yapılan siyasi faaliyetler (BOA. İ. HB.00175.00053.002./H.09.12.1333/M.18.10. 1915).

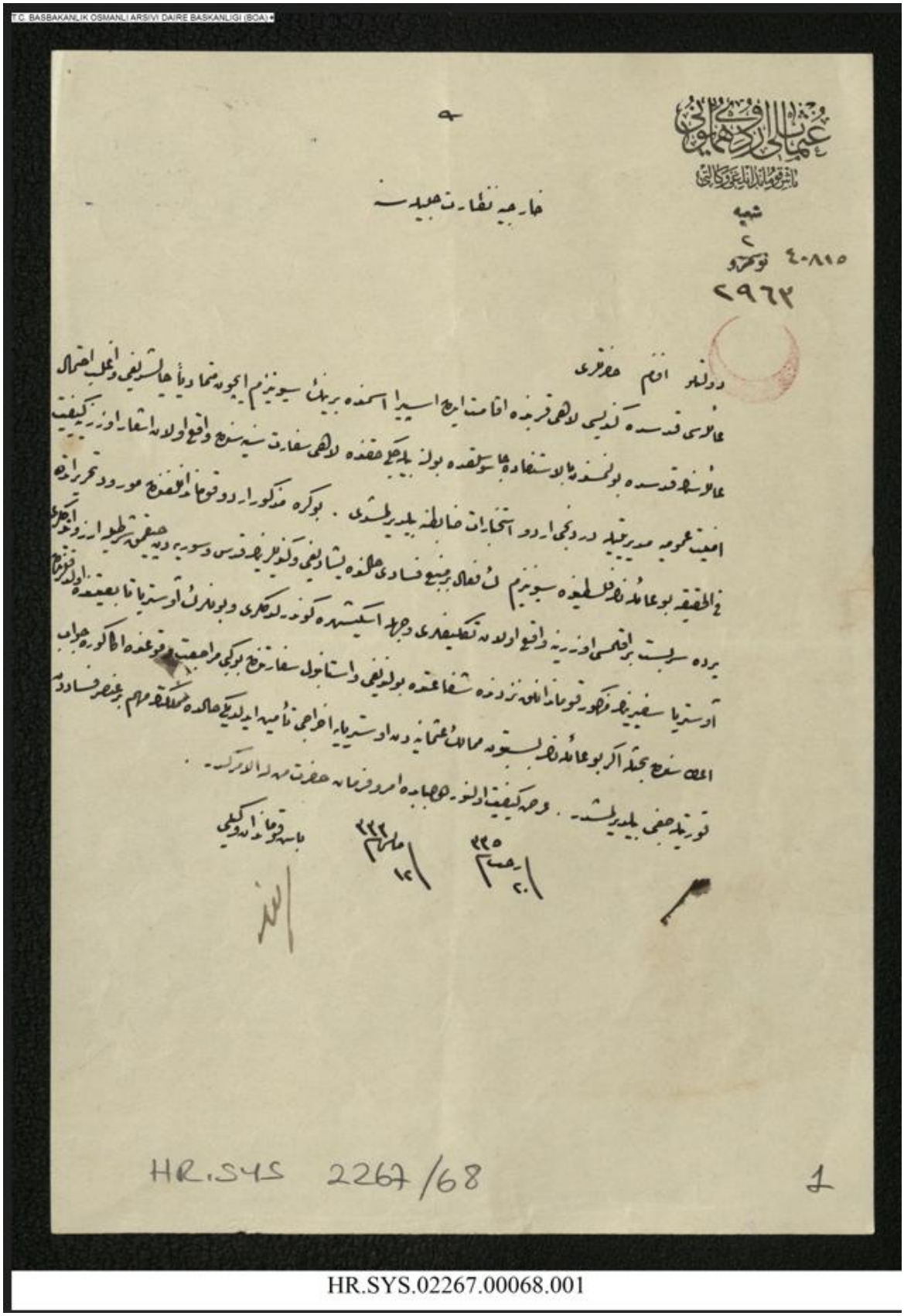

Belge 2: Filistin'de Siyonist faaliyetler
(BOA. HR. SYS./02267.00068.001./M.12.05. 1917).

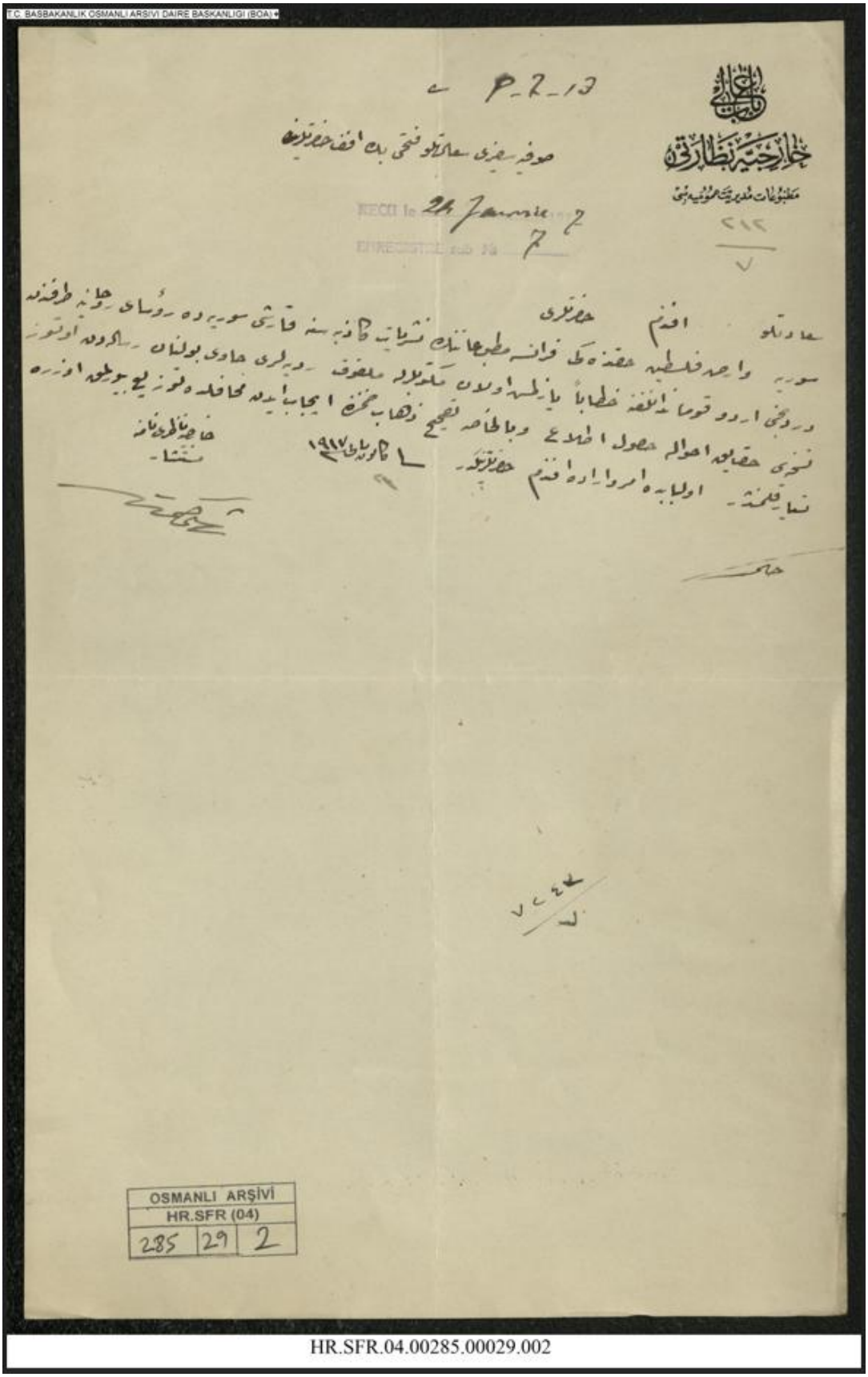

Belge 3: Filistin'deki olumsuz propagandaya karşı Ruhani reislerin mektupları (BOA. HR. SFR.04./00285.00029.002./M.25.01. 1917).

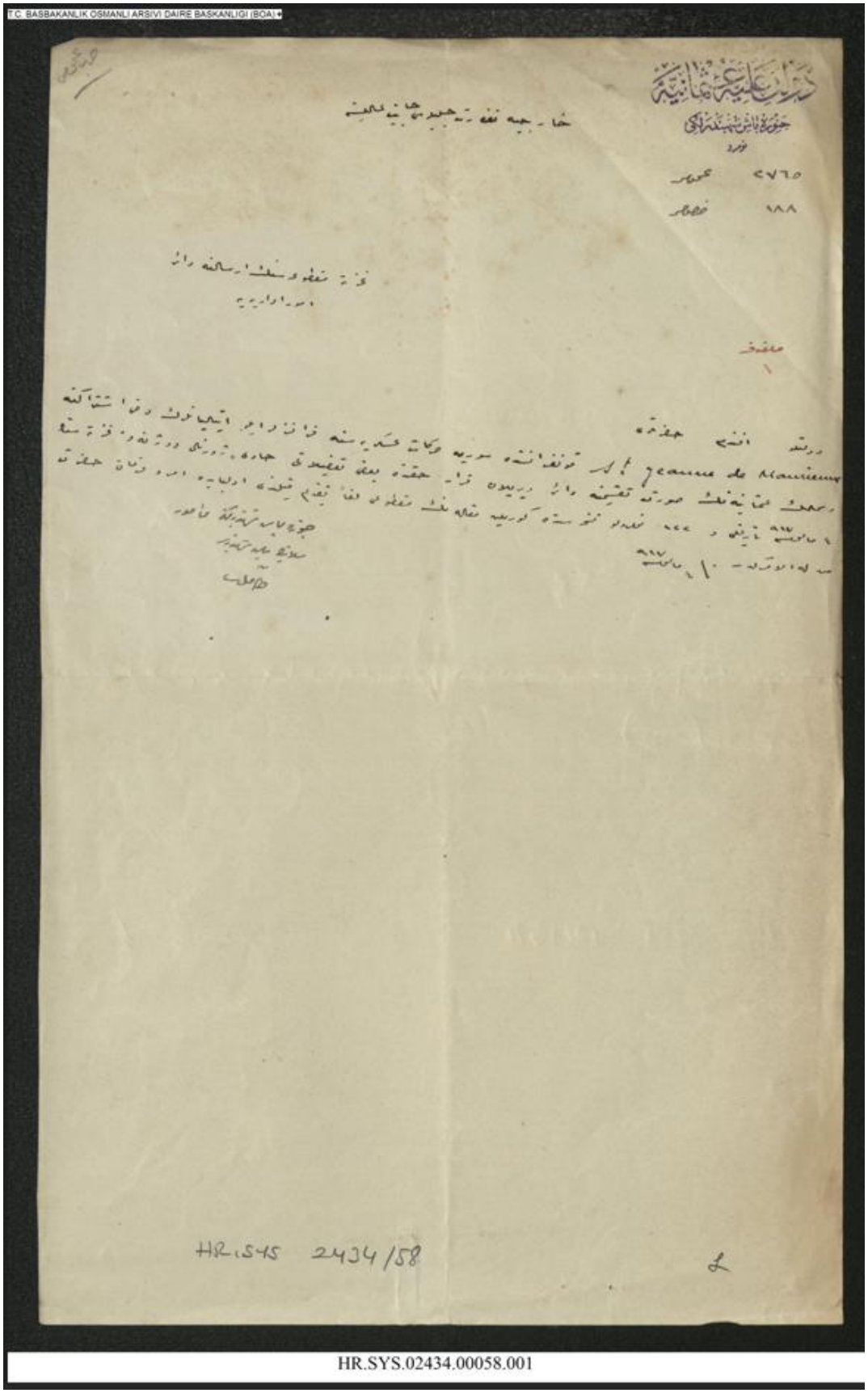

Belge 4: Filistin'in paylaşım tasarıları
(BOA. HR. SYS./02434.00058.001./M.04.05. 1917).

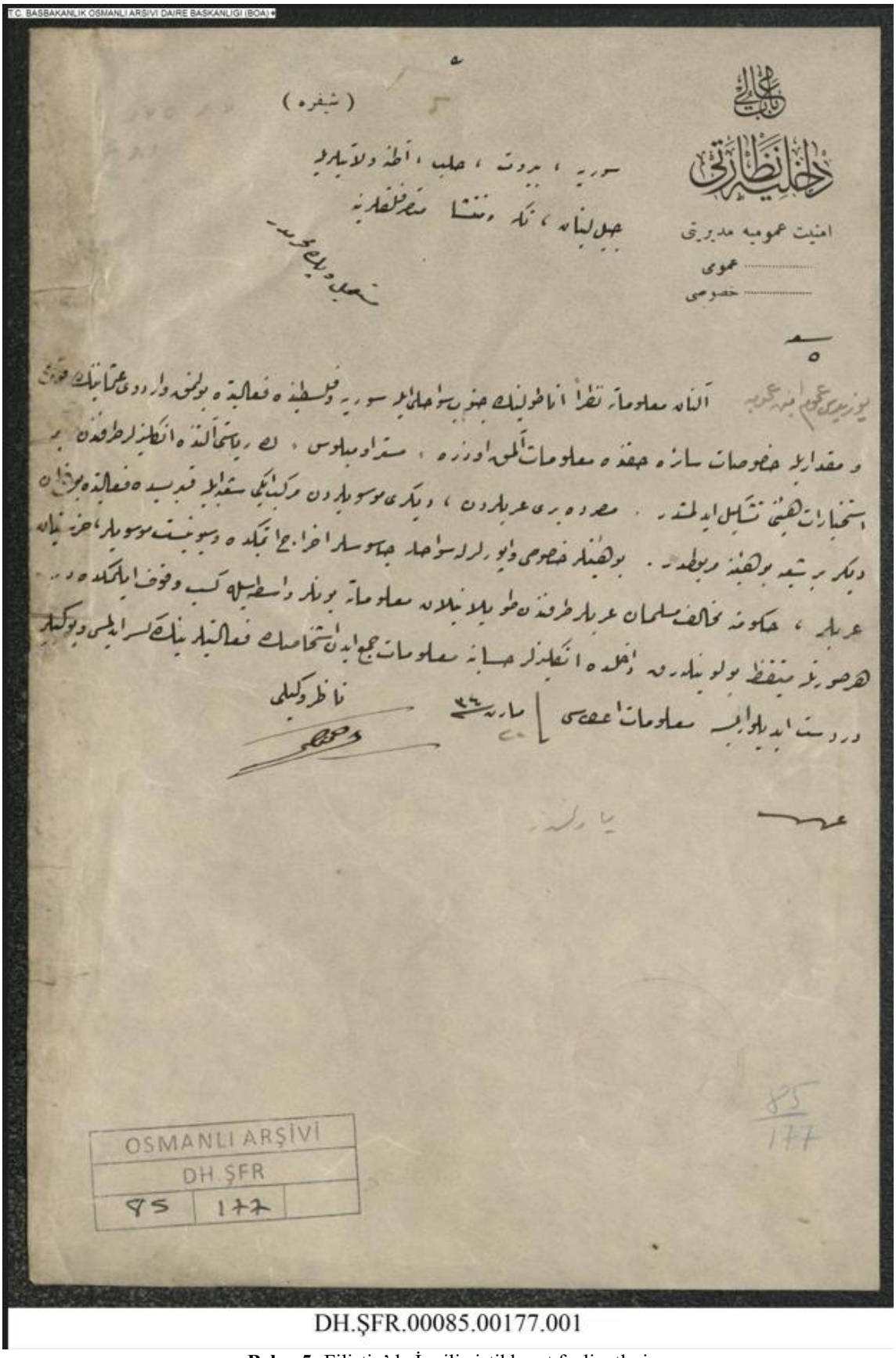

DH.ŞFR.00085.00177.001

Belge 5: Filistin'de İngiliz istihbarat faaliyetleri
(BOA. DH. ŞFR./00085.00177.001./H.07.06.1336/M.03.1918).

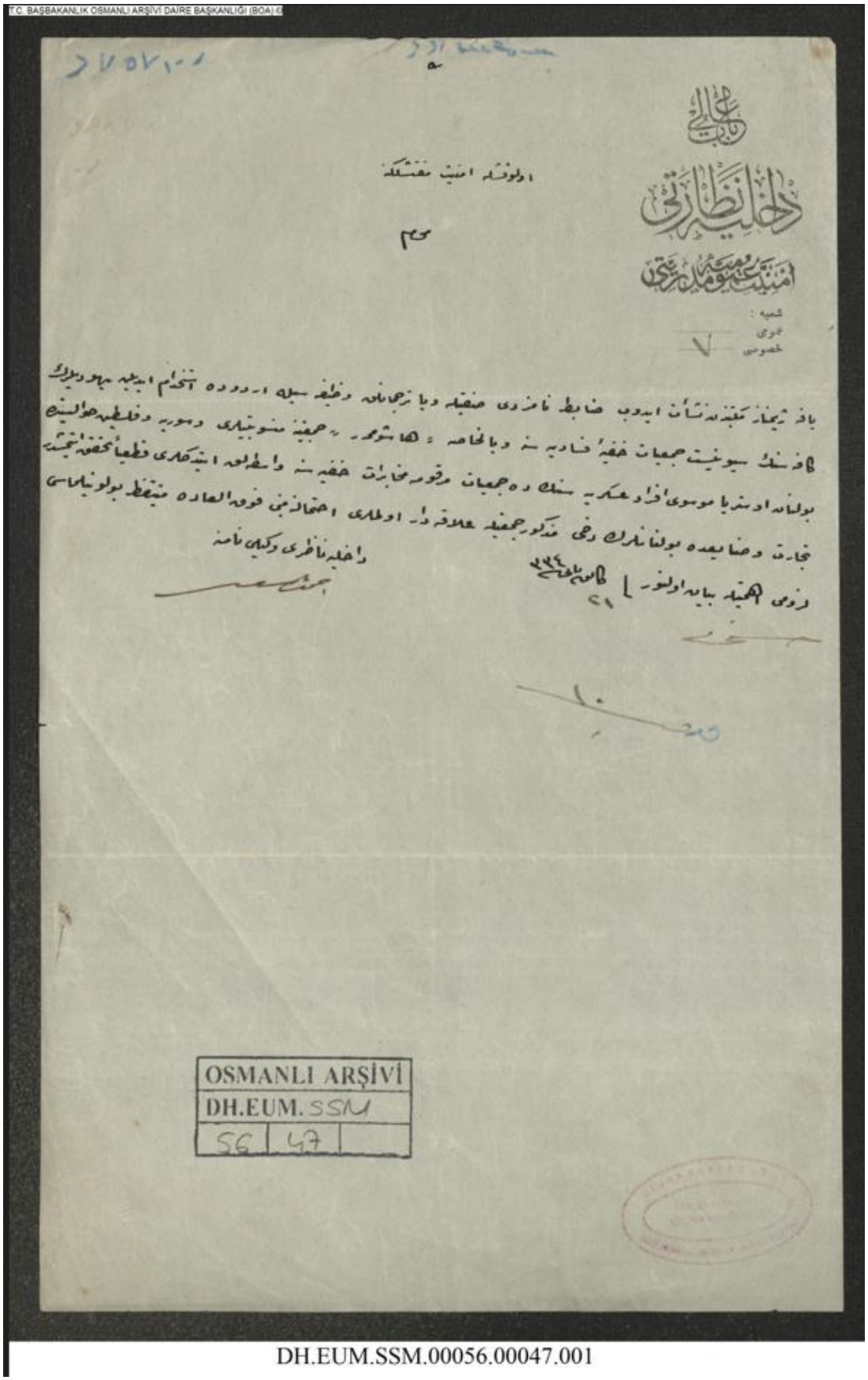

DH.EUM.SSM.00056.00047.001

Belge 6: Osmanlı ordusunda Siyonist faaliyetler
(BOA. DH. EUM. SSM./00056.00047.001./H.08.04.1336/19.05.1918)

Belge 7: İngiltere'nin Arz-ı Filistin'e asker sevkiyatı
(BOA. HR. SYS. / 02453. 00054. 001. M. 29. 05. 1918).

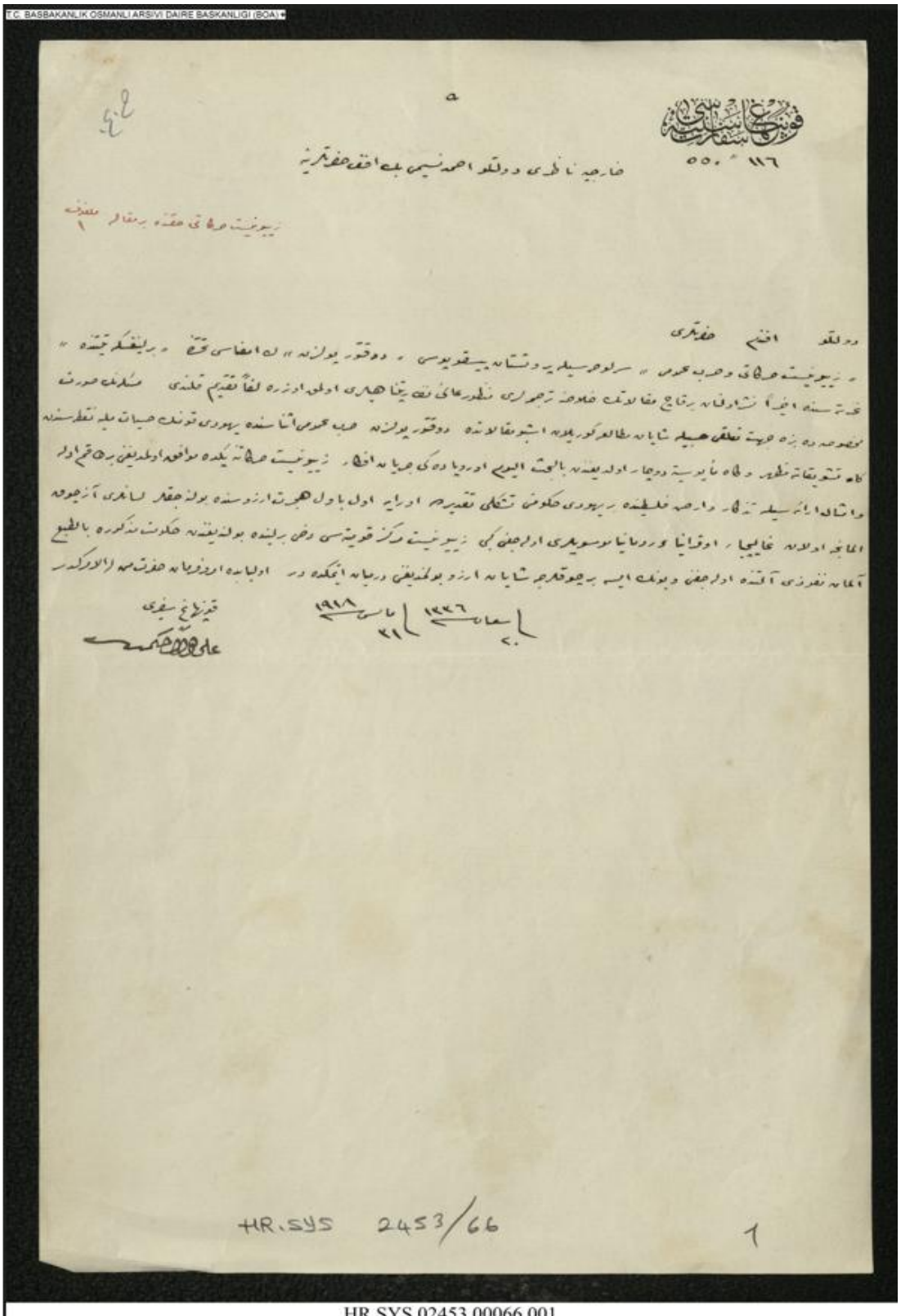

HR.SYS.02453.00066.001

Belge 8: Filistin'e Yahudi göçü
(BOA. HR. SYS./02453.00066.001./M.31.05.1918).

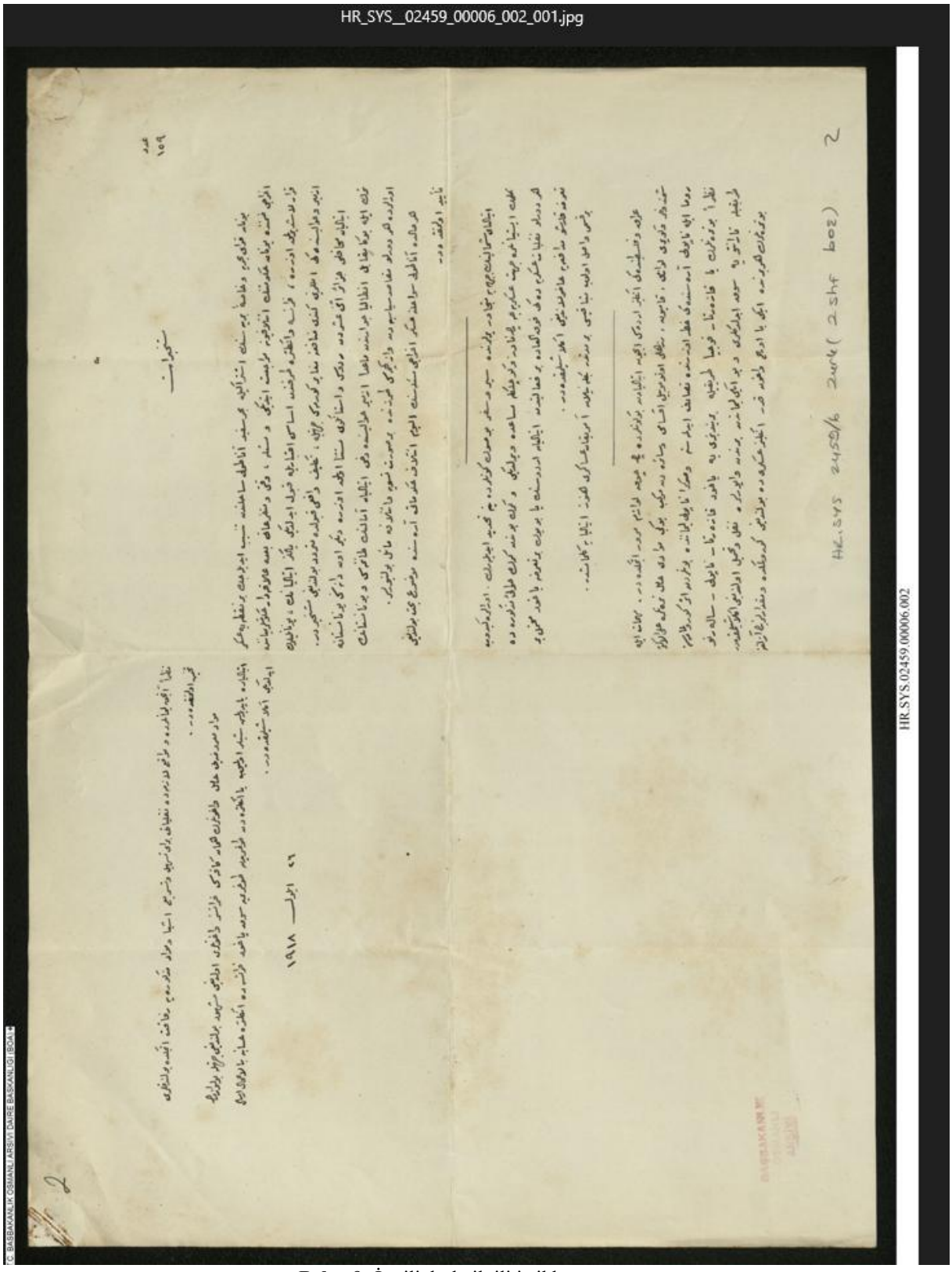

Belge 9: İngilizlerle ilgili istihbarat raporu
(BOA. HR. SYS./02459.00006.002./M.28.09.1918).

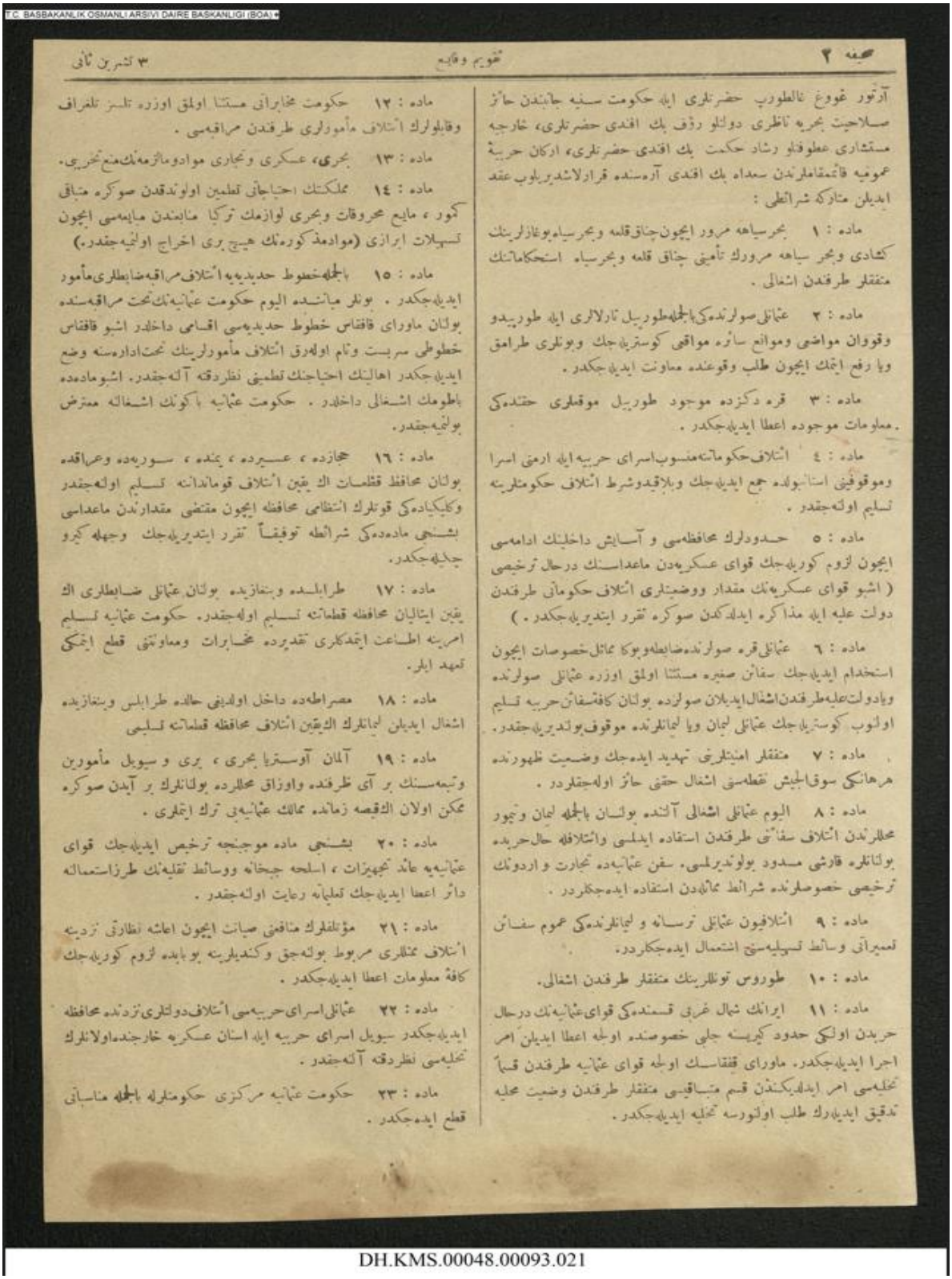
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA)

صحیفه ۲ تقویم وقایع ۳ تشرین ثانی

آرتور غوروغ نالطورپ حضرتلری ایله حکومت سنیه جانبندن حائز صلاحیت بحریه ناظری دولتلو رؤف بك افندی حضرتلری، خارجیه مستشاری عطوفتلو رشاد حکمت بك افندی حضرتلری، ارکان حربیهٔ عمومیه قائممقاملرندن سعداه بك افندی آره‌سنده قرارلاشدیریلوب عقد ایدیلن متارکه شرائطی :

ماده : ۱ بحرسیاهه مرور ایچون چناق قلعه وبحرسیاه بوغازلرینك کشادی وبحر سیاهه مرورك تأمینی چناق قلعه وبحرسیاه استحکاماتنك متفقلر طرفندن اشغالی .

ماده : ۲ عثمانلی صولرنده‌کی بالجمله طوربیل تارلالری ایله طوربیدو وقووان مواضی وموانع سائره مواقعی کوستریلدیجك وبونلری طرامق ویا رفع ایتمك ایچون طلب وقوعنده معاونت ایدیلیجکدر .

ماده : ۳ قره دکزده موجود طوربیل موقملری حقنده‌کی معلومات موجوده اعطا ایدیلیجکدر .

ماده : ٤ ائتلاف حکومتانه منسوب اسرای حربیه ایله ارمنی اسرا وموقوفینی استانبولده جمع ایدیلدیجك وبلاقیدوشرط ائتلاف حکومتلرینه تسلیم اولنه‌جقدر .

ماده : ٥ حدودلرك محافظه‌سی و آسایش داخلینك ادامه‌سی ایچون لزوم کوریلدیجك قوای عسکریه‌دن ماعداسنك درحال ترخیصی (اشبو قوای عسکریه‌نك مقدار ووضعیتلری ائتلاف حکومتی طرفندن دولت علیه ایله مذاکره ایدلدکدن صوکره تقرر ایتدیریلیجکدر .)

ماده : ٦ عثمانلی قره صولرنده ضابطه‌وبوکا ممائل خصوصات ایچون استخدام ایدیلیجك سفائن صغیره مستثنا اولمق اوزره عثمانلی صولرنده وبادولت علیه طرفندن اشغال ایدیلان صولرده بولنان کافهٔ سفائن حربیه تسلیم اولنوب کوستریلدیجك عثمانلی لیمان ویا لیمانلرنده موقوف بولندیریلیجکدر .

ماده : ۷ متفقلر امنیتلرنی تهدید ایده‌جك وضعیت ظهوره‌لدکده هرهانکی سوق الجیش نقطه‌سنی اشغال حقنی حائز اولهجقلردر .

ماده : ۸ الیوم عثمانلی اشغالی آلتنده بولنان بالجمله لیمان وتجهیز محللرندن ائتلاف سفائنی طرفندن استفاده ایدلمسی وائتلافله حال حربده بولنانلره قارشی مسدود بولوندیرلمسی. سفن عثمانیه‌ده تجارت و اردونك ترخیصی خصوصلرنده شرائط ممائله‌دن استفاده ایده‌جکلردر .

ماده : ۹ ائتلافیون عثمانلی ترسانه و لیمانلرنده‌کی عموم سفائن تعمیراتی وسائط تسهیلیه‌سنك استعمال ایده‌جکلردر.

ماده : ۱۰ طوروس تونللرینك متفقلر طرفندن اشغالی.

ماده : ۱۱ ایرانك شمال غربی قسمنده‌کی قوای عثمانیه‌نك درحال حربدن اولکی حدود کیریسنه جلبی خصوصنده اولجه اعطا ایدیلن امر اجرا ایدیلیجکدر. ماورای قفقاسك اولجه قوای عثمانیه طرفندن قسماً تخلیه‌سی امر ایدلدیکندن قسم متباقیسی متفقلر طرفندن وضعیت محلیه تدقیق ایدیلدیرك طلب اولنورسه تخلیه ایدیلیجکدر .

ماده : ۱۲ حکومت مخابراتی مستثنا اولمق اوزره تلسز تلغراف وقابلولرك ائتلاف مأمورلری طرفندن مراقبه‌سی .

ماده : ۱۳ بحری، عسکری وتجاری موادومائزمه‌نك منع تحریری.

ماده : ۱٤ مملکتك احتیاجاتی تعلمین اولوندقدن صوکره متباقی کمور ، مایع محروقات وبحری لوازمك ترکیا مابعدندن مایه‌سی ایچون تسهیلات ابرازی (موادمذکوره‌نك هیچ بری اخراج اولنیه‌جقدر.)

ماده : ۱۵ بالجمله خطوط حدیدیه‌یه ائتلاف مراقبه ضابطاری مأمور ایدیلیجکدر . بونلر میانده الیوم حکومت عثمانیه‌نك تحت مراقبه‌سنده بولنان ماورای قافقاس خطوط حدیدیه‌سی اقسامی داخلدر اشبو قافقاس خطوطی سریست وتام اولهرق ائتلاف مأمورلرینك تحت اداره‌سنه وضع ایدیلیجکدر اهالینك احتیاجنك تعلمینی نظردقته آلنه‌جقدر. اشبو ماده‌ده باطومك اشغالی داخلدر . حکومت عثمانیه باکونك اشغاله معترض بولنیه‌جقدر.

ماده : ۱٦ هجازده ، عسیرده ، یمنده ، سوریه‌ده وعراقده بولنان محافظ قطعات الك یقین ائتلاف قوماندانه تسلیم اولنه‌جقدر وکلیکیاده‌کی قوتلرك انتظامی محافظه ایچون مقتضی مقدارندن ماعداسی بشنجی ماده‌ده‌کی شرائطه توفیقاً تقرر ایتدیریلیجك وجهله کیرو چکیلیجکدر.

ماده : ۱۷ طرابلسده وبنغازیده بولنان عثمانلی ضابطاری الك یقین ایتالیان محافظه قطعاته تسلیم اولهجقدر. حکومت عثمانیه تسلیم امرینه اطاعت ایتمکلری تقدیرده مخابرات ومعاونتی قطع ایتمکی تعهد ایلر.

ماده : ۱۸ مصراطه‌ده داخل اولدیغی حالده طرابلس وبنغازیده اشغال ایدیلن لیمانلرك الیقین ائتلاف محافظه قطعاته تسلیمی

ماده : ۱۹ آلمان آوسترویا بحری ، بری و سیویل مأمورین وتبعه‌سنك بر آی ظرفنده واوزاق محللرده بولنانلرك بر آیدن صوکره ممکن اولان الکقصه زمانده ممالك عثمانیه‌یی ترك ایتملری .

ماده : ۲۰ بشنجی ماده موجبنجه ترخیص ایدیلیجك قوای عثمانیه‌یه عائد تجهیزات ، اسلحه جبخانه ووسائط نقلیه‌نك طرز استعمالنه دائر اعطا ایدیلیجك تعلیماته رعایت اولنه‌جقدر .

ماده : ۲۱ مؤتلفلرك منافعی صیانت ایچون اعاشه نظارتی نزدینه ائتلاف ممثلری مربوط بولنه‌جق وکندیلرینه بولنیده لزوم کوریلیجك کافهٔ معلومات اعطا ایدیلیجکدر .

ماده : ۲۲ عثمانلی اسرای حربیه‌سی ائتلاف دولتلری نزدنده محافظه ایدیلیجکدر سیویل اسرای حربیه ایله اسنان عسکریه خارجنده اولانلرك تخلیه‌سی نظردقته آلنه‌جقدر .

ماده : ۲۳ حکومت عثمانیه مرکزی حکومتلرله بالجمله مناسباتی قطع ایده‌جکدر .

DH.KMS.00048.00093.021

Belge 10: Filistin Cephesi ve Mondros Ateşkes Antlaşması
(BOA. DH. KMS / 00048. 00093. 021 / H.29. 01. 1337 / M. 04.11.1918).